

EERSTE FASE van het hbo¹

Moderniseren qua functies: een aantal gedachten

**(geen propedeuse, geen propedeutisch examen, geen bindend studieadvies meer...
wel doorlopende leerwegen, wel schakelen. wel meer focus op studiebegeleiding)**

In deze tijd wordt de roep om 'veranderingen' steeds luider, niet alleen in ons land, maar ook in de internationale context. Daarmee wordt bedoeld dat het nodig is dat de vormen waarin het onderwijs wordt aangeboden, meer dan voorheen bestendiger moet zijn, maar dan vooral ook als door allerlei externe omstandigheden het traditionele aanbod niet volledig is in te richten. Natuurlijk wordt dan gedacht aan 'leren op afstand' en het flexibeler maken van studietrajecten door veel meer gebruik te maken van structuren die passen bij het 'levenlang ontwikkelen' – dus door de druk weg te nemen op het gebruik van een strak voorgeschreven format alsmede van de roep om iedere jongere het liefst zo snel mogelijk laten bereiken van het hoogst haalbare onderwijsniveau.

Het moet gaan om de vraagkant naar scholing die past bij bepaalde doelgroepen en de daarbij behorende sectoren van het werkveld. Op basis daarvan is na te gaan hoe zo'n doelgroep in elkaar steekt, wat nodig is en hoe de leden van die groep 'te bedienen zijn' – niet volledig voltijds, in deeltijd, duaal ingericht of alleen met gebruik van afstandsonderwijs – maar een slimme mix ervan. Dat leidt tot een aanbod, waarbij alleen nog maar sprake is van 'de opleiding' en een programma dat in de vorm wordt gegoten opdat een doelgroep daarmee zo optimaal mogelijk kan worden bediend (en die door de NVAO en de andere beoordelaars ook als zodanig wordt beoordeeld).

Tevens wordt in het licht van de vormgeving gedacht aan het 'groener maken' van de economie en daarvan maakt het onderwijs ook nadrukkelijk deel uit. Dan kijkt men toch met veel verwachting naar het hoger onderwijs. Ook de discussies, denkend aan de Sustainable Development Goals die alle hogescholen de afgelopen twee jaren volop hebben omarmd, zullen gaan over allerlei zaken die opduiken als het gaat om het milieu, het bedienen van andere groepen, de sociale aspecten, het inzetten van studenten in parallelle trajecten, en zo zijn er meer onderwerpen op tafel te leggen.

Dat is dus allemaal 'food for thought' voor het komende jaar, voor de betrokken overheden en onderwijskoepels die aan de slag moeten, en gezien de uitwerkingen van de pandemie, ook heel snel eigenlijk.

¹ Deze nieuwsbrief is een vervolg op twee eerdere uitgaven over de eerste fase van het hoger onderwijs, de inrichting ervan en het bezien of het examen over de eerste fase (propedeuse) wel nodig is. Voor dit nummer maken we mede gebruik van een rapport uit 2007 dat onder de vlag van het Lica is opgesteld als input voor de Onderwijsraad, om een aantal zaken betreffende de aansluiting vo/mbo-ho op verzoek van OCW onder de loep te nemen. De titel was: *Inrichting eerste fase van hogescholen en universiteiten: een aantal gedachten rond 'ketentrajecten'* (augustus 2007, Hans Daale i.s.m. Roel van Asselt, Lica). In dat advies werd o.a. de aanmeldingsdatum 1 mei genoemd, als een onderdeel van een doorlopend traject voor de keuzebegeleiding, met een aantal zaken die samen door instellingen kunnen vormgegeven. In dat opzicht vormen de aanbevelingen nog steeds aan actueel en bruikbaar geheel. Een scan van het rapport is te vinden bij <http://www.leidoacademy.nl/nieuwsbrieven-stukken/>

Inleiding

In deze nieuwsbrief nemen we een onderwerp bij de kop, dat zeker hoort bij een verdere flexibilisering van leerwegen. Het betreft het omgaan met het eerste leerjaar van een Ad- dan wel bacheloropleiding. Bij de bacheloropleiding gaat het om de 'propedeutische fase' en er kan een examen aan verbonden zijn. De Ad-opleiding heeft die zaken niet, en moet het in formele zin doen met de eerste 60 studiepunten.

De 'P' stamt echter uit de periode die vooraf ging aan de invoering van het Bachelor-Master-systeem, begin deze eeuw. Tevens is het helder dat de doelen die nog steeds aan het eerste leerjaar worden gekoppeld, aan veranderingen onderhevig zijn geweest, en die transitie staat niet stil. Die doelstellingen hangen vooral nog samen met het verstrekken van een studieadvies, leidend tot een mogelijk negatief advies, het BSA – als een zelf bedacht begrip dat niet in de wet voorkomt. Dat is een situatie die wel heel erg beperkt uitwerkt. Daarom 'moet het ook anders kunnen'. Dat is het doel van deze nieuwsbrief, aan de hand van een uitgebreide analyse in combinatie met het bezien hoe de doelen op een andere wijze zijn 'aan te pakken', om vervolgens te komen tot een aantal 'voorstellende' gedachten.

Hieronder wordt aan de hand van een aantal invalshoeken het eerste leerjaar, dus de eerste 60 punten dus van een opleiding, nagelopen als het gaat om de positionering, de doelen en het mogelijke gebruik ervan. We kunnen daarmee bezien of de propedeuse op zich nog wel past in de opzet van een studie – naast de ongedeelde fase die daarop volgt en die als 'post-propedeutische fase' bij de bacheloropleiding gewoon een geheel van drie jaren is – en wat mogelijk een goed alternatief is als het gaat om de vormgeving van leerwegen waarvan het eerste jaar een onderdeel is.

Voor de goede orde moet worden gemeld dat we uitgaan van een eerste fase die volgt op de vooropleidingen mbo, havo en vwo, dus kijkend naar de leerwegen voor jongeren. Er is veel te zeggen over de rol van het eerste leerjaar bij het vormgeven van trajecten voor ouderen, maar daarover een volgende keer...

Leeswijzer

Het is een nieuwsbrief die vol staat met allerlei beschouwingen rond de eerste fase van een hbo-opleiding. Het valt niet te verwachten dat u als lezer alles meteen van begin tot eind doorneemt en vervolgens op ieder aspect een discussie gaat bouwen. We hebben bij elk deel een inhoudsopgave opgenomen zodat u als het ware de aangedragen zaken kunt scannen, mede afhankelijk van de kennis die u over dit onderwerp heeft en de zaken die raken aan uw werkzaamheden.

In een volgende fase, na de zomervakantie, zullen we een aantal sessies proberen te gaan beleggen, rond deelthema's. Bij de Dag van de Beroepskolom 2021 in oktober gaan we dan alles bij elkaar nemen, om met concrete voorstellen te komen – mede gebaseerd op alle ontwikkelingen die zich ook het komende jaar zullen gaan voordoen...

A Technische analyse inrichting en functies/doelstellingen eerste leerjaar

Inhoud deel A	
1 Eerste fase in het hbo volgens de wet	3
2 Doelstellingen propedeutische fase bacheloropleiding	3
3 Opmerkelijke aspecten van de formulering van deze fase	4
4 Ad-opleidingen 'vergeten' bij de doelstellingen	4

Allereerst wordt ingegaan op een aantal technische en wettelijk vastgelegde zaken betreffende het eerste leerjaar, dus te zien als de eerste fase van een hbo-opleiding.

1 Eerste fase in het hbo volgens de wet

Het eerste leerjaar van het hbo wordt van oudsher gezien als een periode waarin jongeren als hbo-student als het ware een nieuwe start mogen en ook kunnen maken, de vooropleiding achter zich latende. Daarin hebben ze niet alleen het havo-, vwo- of mbo-diploma behaald maar moesten ze ook een pittig proces doorlopen om te komen tot het formuleren van de juiste keuze betreffende het vervolgonderwijs.

Zo'n keuzeproces verloopt veelal met horten en stoten, gepaard gaande met allerlei veranderingen qua interesse op basis van informatie, motivatie, tegen- of meevallende opleidingsresultaten en het interpreteren van alle indrukken die bij de oriëntatie op de toekomst worden opgedaan.

De omgeving speelt hierbij uiteraard ook een belangrijke rol. Maar de a.s. student² ziet zichzelf toch nadrukkelijk als degene die het uiteindelijke besluit neemt, alles tegen elkaar afwegende in een woelige puberfase. Of de volledige verantwoordelijkheid daarvoor kan worden gedragen, is een belerende vraag, maar als student wordt iemand zonder aanzien des persoon als jongvolwassene gezien, met alle formele consequenties van dien. Dat moet ook in de studiebegeleiding in het voortgezet onderwijs (en wat minder in het mbo, lijkt het) ook worden meegenomen, toch?

Dan komt het eerste leerjaar met volle kracht op de nieuwbakken hbo-student af, voor het gaan volgen van een associate degree- dan wel een bacheloropleiding. Voor een Ad-opleiding heeft het eerste leerjaar geen aparte benaming ervan in petto voor de student. Het is gewoon het gaan doen van de eerste fase met 60 studiepunten, opgenomen in een programma voor het eerste leerjaar. Voor de bacheloropleiding ligt het anders qua status. Daar mag de betrokkene zich een heuse 'propedeuse-student' noemen.

Maar in de praktijk zal dit vaak gewoon op feestjes en in de communicatie naar andere toe worden vertaald naar: 'Ik ben begonnen aan een studie bij een hogeschool'. Dat is al spannend genoeg, al weten we nog niet of er dan meteen wordt gevraagd: Doe je een bacheloropleiding of een associate degree-opleiding? Nog een paar jaartjes wachten...

Dit heeft echter in wettelijke en dus formele zin toch wel specifieke gevolgen voor de functies en doelstellingen die aan de eerste fase worden toegekend bij beide type opleidingen. Die worden namelijk als zodanig wel genoemd voor de bacheloropleiding maar dat is niet het geval voor de associate degree-opleiding, terwijl vervolgens wel voor beide opleidingen een studieadvies dient te worden uitgebracht. We komen erop terug.

2 Doelstellingen propedeutische fase bacheloropleiding

In de wet wordt voor de bacheloropleiding ingegaan op de inrichting van de propedeutische fase, gericht op een aantal doelstellingen. Het vermoeden is evenwel zeer groot dat degene die aan een bacheloropleiding begint, niet echt benul ervan heeft dat de wetgever voor die fase een aantal doelen voor hem of haar heeft geformuleerd:

'De propedeutische fase wordt met het oog op de toepassing van artikel 7.8b zodanig ingericht dat er sprake is van het verkrijgen van inzicht in de inhoud van de bacheloropleiding met de mogelijkheid van verwijzing en selectie aan het eind van die fase'.

² OCW wil met ingang van het komende studiejaar deze persoon zien als een 'aspirant-student', in wettelijke zin.

Laat staan dat een a.s. student ervan op de hoogte is dat de inrichting van deze fase in verband staat met artikel 7.8b waarin het gaat over het *'studieadvies propedeutische fase'*. Uiteraard is hij of zij wel bekend – en van alle kanten zal daarvoor al vaak en met veel nadruk zijn gewaarschuwd – met het zwaard van Damocles dat boven het einde van het eerste leerjaar hangt, maar niet dat het op deze wijze wordt geformuleerd voor de student en vooral de hogeschool³.

3 Opmerkelijke aspecten van de formulering van deze fase

De formulering van de doelen in de wet zou je mogelijk zodanig kunnen interpreteren dat de bacheloropleiding eigenlijk pas van start gaat na deze fase, na het elkaar aftasten als student en opleiding, en na de druk op het moeten aantonen van het kunnen volgen van een programma van 60 punten in een daarvoor formeel vastgelegde periode – en dat is toch een opmerkelijke insteek.

Ook wordt in de wet heel specifiek gesproken over *'de inhoud'* van de opleiding terwijl iedereen in hbo-land heel goed weet dat het daarnaast en vooral ook gaat om de didactiek, de pedagogische insteek, de vormgeving, de opbouw, de toetsing en alle andere aspecten die een opleiding nu eenmaal als zodanig heel nadrukkelijk karakteriseren.

Tevens 'rammelt' de formulering. Het *'verkrijgen van inzicht'* is een doelstelling die gekoppeld is aan de rol van de student, terwijl de *'mogelijkheid van verwijzing en selectie'* een instrument is in handen van het management van de opleiding.

Bovendien zit het kunnen verwijzen en selecteren al heel concreet en juridisch afgedekt opgesloten in het mogen uitbrengen van een negatief studieadvies aan de student – en dat vervolgens 'verbindend' kan worden verklaard voor die opleiding en daarmee samen vormgegeven met inhoudelijk verwante opleidingen.

Die scheiding van de rollen zou in de tekst nadrukkelijk en transparant tot uiting moeten komen, bijvoorbeeld als volgt:

'De propedeutische fase wordt zodanig ingericht dat er voor de student sprake is van het verkrijgen van inzicht in de inhoud van de bacheloropleiding en voor de opleiding de mogelijkheid bestaat tot verwijzing en selectie aan het eind van die fase op grond van artikel 7.8b'.

4 Ad-opleiding 'vergeten' bij de doelstellingen

In wettelijke zin heeft de Ad-opleiding geen propedeutische fase en derhalve ook geen propedeutisch examen. Wel wordt in de wet gesteld dat als er bepaalde regelingen zijn die van toepassing worden geacht te zijn op de propedeuse van een opleiding, in voorkomend geval daarmee wordt gelijkgesteld 'het programma met de eerste 60 punten'.

Daarmee is er evenwel nog geen sprake van een 'soort propedeuse' voor de Ad en kunnen in formele zin de doelen die aan de bachelor-propedeuse worden gehecht niet van toepassing worden verklaard op het eerste Ad-leerjaar.

Dat is dus zeker vreemd te noemen aangezien in beide type opleidingen sprake is van een 'start-up' voor de student, met alle rechten en plichten die daarmee te maken hebben.

De wetgever heeft bij de invoering van de Ad-opleiding als zelfstandig traject aangevoerd dat een propedeutisch examen niet nodig is vanwege het feit dat er toch al een jaar later een afsluitend Ad-examen in de planning staat. Zou dit ook een dringende reden kunnen zijn geweest voor het hebben weggelaten van de doelen van het eerste leerjaar? Of was het geen bewuste keuze?

Maar goed, laten we de overheid dus maar vragen om – los van alle voorstellen – hierbij in ieder geval een vorm van reparatie toe te passen bij een volgende aanpassing van de WHW. Dat kan door in artikel 7.8 - waarbij de doelen voor de propedeutische fase in lid 5 staan - een aanvulling

³ Dat wil dus zeggen: *'Het instellingsbestuur van een bekostigde universiteit, hogeschool of levensbeschouwelijke universiteit brengt iedere student uiterlijk aan het einde van diens eerste jaar van inschrijving voor de propedeutische fase van een voltijdse of duale associate degree-opleiding of bacheloropleiding advies uit over de voortzetting van zijn studie binnen of buiten de associate degree-opleiding of de bacheloropleiding. In geval van een deeltijdse associate degree-opleiding of bacheloropleiding regelt het instellingsbestuur het tijdstip waarop dat advies wordt uitgebracht'.*

op te nemen voor de associate degree-opleiding (maar ook voor de universitaire bacheloropleidingen als daarbij voor een propedeuse-loze constructie is gekozen⁴), door een lid 6 toe te voegen met bijvoorbeeld de volgende tekst:

'Voor de toepassing van lid 5 wordt onder «propedeutische fase» mede begrepen de eerste periode in een associate degree-opleiding of een bacheloropleiding in het wetenschappelijk onderwijs met een studielast van 60 studiepunten'.

Daarmee krijgen de betreffende studenten ook in formeel opzicht het recht om zich te kunnen oriënteren op de verdere studie, met de zekerheid dat de inrichting een dusdanige afspiegeling ervan vormt dat een studieadvies zo optimaal en eerlijk mogelijk daarop kan worden gebaseerd.

Want dat is nu juist de crux van deze eis die aan de eerste fase wordt gesteld nl. het zorgen voor een situatie waarvan zonder blikken of blozen door de verantwoordelijken dienaangaande bij een opleiding kan worden gesteld dat uit de ervaringen in het verleden blijkt dat de resultaten in het begin een goede voorspellende waarde hebben voor de resultaten in de rest van de opleiding.

⁴ Voor de wo-bachelor is dus ook door de wetgever vergeten de doelen in het algemeen op te nemen. Een universiteit heeft de keuze bij het al dan niet opnemen van een propedeutische fase en een dito examen. We hebben het vermoeden dat universiteiten hier simpelweg wel voor kiezen, maar dan om de gelegenheid te hebben voor het uitreiken van een propedeutisch getuigschrift (en die doelen komen dan wel in de onderwijs- en examenregeling terecht, gekoppeld aan de norm van het studieadvies...)

B Doelstellingen en functie van de 'eerste fase'

Inhoud deel B	
1 Analyseren doelen	6
1.1 Oriëntatie / inzicht krijgen	7
1.2 Selectie	7
1.3 Verwijzing	8

Als je de lijn die hierboven in deel A wordt beschreven, doortrekt naar andere zaken die te maken hebben met de eerste fase van een opleiding, kan er ook een andere benadering worden gekozen voor allerlei aspecten die te hebben met de bedoeling ervan.

Daarbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan gerichte acties en verdere analyses:

- Het begint uiteraard met het verder analyseren van wat de huidige situatie is, het bezien welke opmerkelijke zaken daarbij opduiken en vervolgens een aanzet geven voor aanpassingen, met suggesties om voorzichtig van start te gaan met een andere insteek...
- Een eerste gedachte daarbij heeft te maken met het combineren van het *eerste semester* met de activiteiten die a.s. studenten voor aanvang van de studie toch al moeten doen... en willen doen, gelet op de doorstroom naar het hbo - en dan zodanig dat aldaar zonder meer merkbaar is om welke redenen die activiteiten moesten worden ondernomen...
- Dat betekent dat er ook een opening ontstaat voor het gaan gebruiken van het *tweede semester* van het eerste leerjaar voor degenen die willen gaan switchen of helemaal willen stoppen met de studie, door te zorgen voor een meer gestroomlijnde overgang naar een andere opleiding resp. de arbeidsmarkt via gerichte scholing...
- Dan is het nodig om te bezien hoe het nu formeel zit met de rechten om zonder de eerste 60 punten te hebben behaald toch aan de tweede fase (hoofdphase dus...) te mogen beginnen...
- En als overkoepelende actie kan het gaan om het komen tot een herbezinning ten aanzien van de functies die de wetgever aan het eerste leerjaar heeft gehangen, gevolgd door een voorstel dat recht doet aan de vormgeving van doorlopende leerwegen, de inspanningen van de betrokken instellingen en de wetgeving die niet voor niets de afgelopen jaren aan veranderingen onderhevig is geweest.

Hieronder nemen we die zaken in de verdere behandeling mee, eerst in dit deel B en vervolgens in deel C.

1 Analyseren doelen

Van oudsher, zo kun je het wel stellen, wordt de propedeuse gezien als de fase waarin de student kennismaakt met het hoger onderwijs, de schok ervaart van de overgang van een schools naar een 'studentikoos' systeem en tevens de drempel moet gaan oversteken van puber naar jongvolwassene⁵.

De hersenen moeten ook wennen aan de verantwoordelijkheid die door hogescholen en universiteiten zonder aanzien des persoons wordt neergelegd bij een jongere die aan de ene kant 'de hele wereld denkt aan te kunnen' en aan de andere kant driftig op zoek is naar de acceptatie binnen een groep met behoud van de eigen, aan zichzelf toegekende identiteit.

Laten we op die transitie de doelstellingen los, zoals genoemd in de wet, dan zouden we een aantal beelden kunnen oproepen.

1.1 Doel: Oriëntatie / inzicht krijgen

De overheid kent dit doel aan de student toe: Zorg ervoor dat je zo snel mogelijk te weten komt of de gekozen studie wat voor jou is! Je hebt dan tot eind januari de tijd, want voor 1 februari uitschrijven betekent dat jouw ontvangen ondersteunings-gelden van de overheid tot de status 'gift' worden

⁵ Nu met de gevolgen van COVID-19 wordt in de media uitgebreid stilgestaan bij de wijze waarop hogescholen moeten proberen de eerstejaars op te vangen en zich thuis te laten voelen. Dat 'thuis' is straks voor een groot gedeelte ook letterlijk te nemen, wetende dat vaak voor hoorcolleges en andere werkvormen waarin kan worden geluisterd en gereageerd met 'chat-boxen' gekozen wordt voor online-sessies. Dus dat wordt ook weer 'thuis zitten' of misschien in een studentenhuis of een andere locatie met een klein groepje in een gemeenschappelijke ruimte...

verheven. Ga je toch door, sukkelend en al zoekende naar wat dan beter is en daarbij een advies van de studiebegeleider (mentor) negerend, dan doemt onherroepelijk het negatief studieadvies op, en nog bindend ook - dus 'wegwezen'!

Je kunt als student inzicht krijgen in de studie, de Ad of de Bachelor, als het eerste leerjaar zodanig is vormgegeven dat alle opgedane ervaringen – ook al en vooral in het eerste semester – een duidelijke voorbode vormen voor wat er daarna te wachten staat in de hoofdfase. Het moet, zo wordt vaak gesteld, een afspiegeling zijn van wat verderop in de studie aan bod komt, de wijze waarop en hoe daarbij aan de gestelde eisen moet worden voldaan. Het is een fase waarin duidelijk wordt gemaakt dat het getoonde talent een voorbode van wat je als student later moet presteren.

Toch is het jammer dat een geheel jaar in het teken moet staan van het als beginnende student inzicht krijgen in de staat van het onderwijs, de eigen kansen, de daarbij behorende motivatie en de bereidheid 'om ervoor te gaan'. Het lijkt wel een erg rigide en niet op de student afgestemde en op maat gesneden wijze van het aanreiken van signalen waarop het verkrijgen van inzicht valt te baseren. Kan het niet meer individueel op een jongere afgestemd zijn, met een meer persoonlijk ontwikkelingstraject?

In het verlengde ervan: Hoe helpen docenten, begeleiders en anderen binnen de opleiding hierbij? Wat is hun bijdrage? Mag je dit eisen, het krijgen van informatie in allerlei contexten? Daarbij is het doorspelen en het gebruiken van ervaringen die binnen de opleidingen in de afgelopen jaren zijn opgedaan met studenten die 'vergelijkbaar' zijn met jou, is toch het minst dat kan worden verwacht. Ook moet je docenten hebben die hun onderwijs geven op basis van alle ervaringen die ze hebben opgedaan met de hoofdfase, en die zonder meer in staat zijn dergelijke verwachtingen te vertalen naar een vorm van aanbieden in het eerste jaar.

Vormen de vakken, projecten en andere eenheden een afspiegeling van wat er in de hoofdfase zich afspeelt? Kunnen er ook signalen in het eerste jaar worden ingebouwd als het gaat om de 'bottle-neck-vakken' in de latere jaren, net zoals een a.s. student in het voortraject een voorproefje kan krijgen van het wat betekent om hbo'er zijn, met alle druk die komt te liggen op zaken die iemand wel uit de wandelgangen verneemt, maar eigenlijk in levende lijve dient te ondervinden⁶?

Toch nog wel even dit: We hebben in het hbo te maken met een keuzemogelijkheid voor veel a.s. studenten nl. het gaan doen van een Bachelor dan wel een Ad. De eerste keuze kan ook worden ingevuld met de toezegging dat er een even lange route via de Ad bestaat, gelet op de parallelle en inhoudelijk verwante leerwegen. Mocht iemand kiezen voor de bacheloropleiding, kan er al snel een moment komen waarop de leerweg via de Ad toch een stuk aantrekkelijker wordt. Voor die ontdekking is niet een geheel eerste jaar van de bacheloropleiding nodig. Dus ook hiermee moet rekening worden gehouden, in het eerste semester – nog beter, de eerste twee maanden.

1.2 Doel: Selectie

Je zou kunnen stellen dat het doel 'selectie' twee kanten heeft. Het kan betekenen dat de student zich aan een vorm van zelfselectie onderwerpt, en dat de opleiding zich in staat acht om op basis van persoonskenmerken, criteria voor studiesucces en ervaringen in het verleden een norm op te stellen die van toepassing kan worden verklaard op een grote groep, niet-homogeen ingestroomde en breeduit presterende studenten – jongeren dus van diverse pluimage.

Die zelfselectie zit eigenlijk voor het allergrootste deel ingebakken bij het 'inzicht verkrijgen'. Maar dan kun je best stellen dat op basis daarvan ook een actie moet volgen, een duidelijke keuze voor

⁶ Een beetje weggefrommeld in het artikel over het uitbrengen van het studieadvies in het eerste jaar, staat het volgende:

'Het instellingsbestuur kan van de bevoegdheid krachtens dit lid slechts gebruikmaken, indien het in de propedeutische fase van de desbetreffende opleiding zorgt voor zodanige voorzieningen dat de mogelijkheden voor goede studievoortgang zijn gewaarborgd'.

Die bevoegdheid slaat op het uitbrengen van een advies op basis waarvan de student gedwongen wordt de opleiding te verlaten. Die voorwaarde die hier wordt genoemd, is een behoorlijk harde eis – hoewel dan wel weer niet hard te maken is wat onder een 'goede studievoortgang' kan worden verstaan en wat dit betekent voor de student.

'doorgaan' dan wel toch 'wat anders gaan doen'⁷ ('geen uitzicht zonder een goed inzicht'). Daarop kan de student worden aangesproken, binnen de studiebegeleiding.

Maar het is toch vooral een doel dat een 'instrument' is in handen van de opleiding, gekoppeld aan het komen tot een studieadvies en een daarmee samenhangende norm als het gaat om het kunnen blokkeren van het vervolg (het 'selecteren' kan allerlei vormen hebben, maar het wordt door velen gezien als 'jij wel, jij niet' – we komen er bij 'verwijzing' nog even op terug). Het is een grens die wordt gesteld, wel met een hardheidsclausule, maar daarmee is het nog steeds een machtig en 'eenzijdig' instrument in handen van de examencommissie.

Het opmerkelijke is dat in de wetgeving alleen maar wordt gesproken over een studieadvies als de student '*met inachtneming van zijn persoonlijke omstandigheden, niet geschikt moet worden geacht voor de opleiding, doordat zijn studieresultaten niet voldoen aan de vereisten die het bestuur daaromtrent heeft vastgesteld*'. Dus echt helemaal niets over een 'norm', een hoeveelheid studiepunten – al zou je kunnen stellen dat het studieresultaat 'eerste jaar volledig afgerond' gelijk staat aan het eisen van de student dat hij of zij alle 60 studiepunten moet hebben behaald.

Het kan een interessante discussie waard zijn om toch eens te gaan bezien in hoeverre de vereisten die aldus in handen liggen van de opleiding, kunnen worden vertaald naar het door de student moeten voldoen aan een samenspel van studieresultaten (in het eerste jaar) die als geheel een voorspellende correlatie hebben met hetgeen in de hoofdfase vervolgens ook weer als een pakket met cruciale leeruitkomsten wordt gezien. Je kunt het ook omdraaien: wat gaat er in de hoofdfase mis als bepaalde eenheden van het eerste leerjaar niet met het vereiste resultaat worden afgerond? Iets om toch eens mee te nemen...

1.3 Doel: Verwijzing

In de wet wordt verwijzing eerst genoemd en dan selectie, maar we draaien hier de volgorde dus toch maar om. Het proces van zelfselectie en het worden onderworpen aan de eisen die bij het studieadvies horen, zou kunnen leiden tot een situatie waarbij de examencommissie tot de conclusie komt dat niet alle wegen na de propedeuse voor de student behoeven te worden afgesloten. Dit zou echter alleen maar het geval kunnen zijn als zich na het eerste leerjaar meerdere leerwegen binnen het opleidingsprofiel ontvouwen, duidelijk van elkaar te onderscheiden op basis van transparante en scherp te definiëren criteria⁸.

Echter, als je op zoek gaat naar wat er zoal te verwijzen valt op basis van de resultaten die een student behaalt in het eerste leerjaar, kom je als 'bedrogen' uit ten aanzien van de wettelijke onderbouwing over het in die zin mogen handelen door een opleiding i.c. de examencommissie. Hoewel, we kunnen ons voorstellen dat er op basis van wat er in de wet te vinden is, verwarring kan gaan optreden – en die moeten we dus 'uit de weg ruimen'.

In de wet is het volgende artikel te vinden met het begrip 'verwijzing' in de kop, en verder niet voorkomend in het artikel zelf:

Artikel 7.9. Verwijzing in postpropedeutische fase

Indien een bacheloropleiding na de propedeutische fase meer dan een afstudeerrichting omvat, kan het instellingsbestuur ten aanzien van opleidingen die daartoe door het instellingsbestuur zijn aangewezen, beslissen dat een voor die opleiding ingeschreven student slechts toegang heeft tot

⁷ Een interessante casus is wat er zich nu afspeelt. In het hbo mogen alle eerstejaarsstudenten gewoon doorgaan, met een nieuwe inschrijving voor het afmaken van de eerste fase en een vervolg in de hoofdfase. Kunnen we straks bij het analyseren, over een jaar, zien op welke wijze de zelfselectie heeft plaatsgevonden? Kan aan de hand van situaties waarin de opleiding eigenlijk al voorzag dat ze zouden leiden tot een BSA en de student zonder meer op basis van de algemene regel die is uitgevaardigd, is doorgaan (en mogelijk toch al snel vastliep)? Misschien was die student niet in staat om iets anders te doen, gezien de pandemie, maar het is zonder meer goed om hiervan als opleiding te leren.

⁸ Uiteraard kan een student die een bacheloropleiding doet, ook worden aangeraden om toch maar een Ad-opleiding te gaan doen – of een andere, inhoudelijk verwante bacheloropleiding. Maar een dergelijk advies staat los van hetgeen hier wordt behandeld. Het kan de uitkomst zijn van het begeleidingstraject, met de keuze aan de student zelf.

een of meer daarbij aan te geven afstudeerrichtingen. Het instellingsbestuur kan van de bevoegdheid krachtens dit lid slechts gebruikmaken, indien de aard en inhoud van de verschillende afstudeerrichtingen van de opleiding zodanig van elkaar verschillen dat toepassing van deze bevoegdheid gerechtvaardigd is.

Wat meteen opvalt – uiteraard – is dat hier wordt gesproken over een verwijzing tijdens de fase na de propedeuse, maar alleen gelden voor een bacheloropleiding. Kennelijk is de overheid van mening dat er in een Ad-opleiding geen sprake kan zijn van ‘afstudeerrichtingen’. Waarom, is dan de vraag?

Allereerst moeten we de kop serieus nemen (ja toch?). Daar staat dat er sprake is van een verwijzing ‘in’ de post-propedeutische fase, dus na de eerste 60 studiepunten. Dus het betreft niet een verwijzing die plaatsvindt in de propedeutische fase zelf met het oog op het vervolg.

Dat is mogelijk een semantische kwestie, maar daarnaast is het zo dat er in de wetgeving – om de vraag hierboven voor de Ad te kunnen beantwoorden – nog steeds geen definitie van het begrip ‘afstudeerrichting’⁹ voorkomt. Dus moet er met een vorm van gezond verstand worden aangesloten bij de praktijk als het gaat om de wijze waarop het ‘afstuderen’ een plek in de opleiding heeft gevonden. Iedereen is het er wel over eens dat gevoelsmatig het afstuderen niet meteen een aanvang neemt na het eerste leerjaar.

Maar in het recente wetsvoorstel naar aanleiding van het meer mogen gaan werken met Engels als voertaal en het gebruik ervan in opleidingen en trajecten¹⁰, dook een interessante voetnoot op:

“In de Beleidsregel bevoegdheid graadverlening hoger onderwijs is opgenomen dat een aanvrager van toestemming om graden te verlenen ten minste zelf de kern van het curriculum van de opleiding verzorgt.

Dat houdt in ieder geval in, dat de aanvrager ten minste de *propedeutische fase en de afstudeerrichting van het curriculum van de opleiding zelf verzorgt* en dat *niet meer dan een derde van het totale curriculum*, inclusief stages en afstudeerprojecten, ter verzorging aan derden wordt uitbesteed (artikel 3, derde lid, onderdeel c). Vergelijk tevens artikel 7.8a van de WHW ten aanzien van Ad-opleidingen.”

Het is dan simpelweg een kwestie van ‘rekenen’. Er mag niet meer dan een derde van een opleiding worden uitbesteed, en dat mag niet voor de propedeuse en de afstudeerrichting (‘de’ zal wel ‘een’ moeten zijn, want een opleiding met één afstudeerrichting is gewoon ‘de opleiding’). Als de propedeuse en een afstudeerrichting de volledige opleiding zouden vormen, dan blijft er derhalve helemaal niets over om uit te besteden... Het mogen verzorgen van een Ad-opleiding op een mbo-locatie, samen met een mbo-instelling, is daarvoor een prima voorbeeld.

Het is voor de bacheloropleiding gebruikelijk om dat te doen met gebruikmaking van een deel van de laatste 120 studiepunten. Dat kan met inzet van een minor, keuzevakken, een specifieke stage en de afstudeeropdracht in een bepaalde richting. De afstudeerrichting is dus een eigen programma na het hebben gelegd van de basis voor de gehele opleiding.

Dan even terug naar de Ad-opleiding die al geen propedeuse mag hebben en dus ook kennelijk geen afstudeerrichtingen. Of moet er dan worden gesteld: als het niet verboden is, dan kan het gewoon wel...?

Echter, bij de Ad-opleiding wordt het al wat lastiger op dit punt aangezien het om een studie van twee jaren gaat. De overheid is toch ook wel erg duidelijk als het gaat om ‘de afstudeerfase’ – aan de hand van de regeling voor de Ad om die deels te hebben op een mbo-locatie – namelijk een

⁹ Ook in de meest recente voorstellen voor het wijzigen van de WHW, met een herijking van de begrippenlijst is geen definitie van ‘afstudeerrichting’ te vinden.

¹⁰ Er wordt in de nieuwe wetgeving een nieuw begrip ingevoerd nl. ‘traject’. Daaronder moet worden verstaan een leerweg binnen de opleiding die eigenlijk gewoon alle 120 dan wel 240 omvat, binnen de eisen die aan het opleidingsprofiel worden gesteld. Het kan gaan om een Engelstalige variant, of een driejarig programma voor de hbo-bachelor, gericht op vwo’ers en andere doelgroepen. Deze kan dus vanaf de start van de opleiding beginnen, en die heeft, zoals bij de driejarige variant, gevolgen voor de inrichting van de propedeuse (en dus ook de inrichting van het uitbrengen van het studie-advies).

periode die is geprogrammeerd aan het eind van de opleiding. Dat kan voor 30 studiepunten zijn, maar ook 15, gelet op het speciale karakter van de Ad-opleiding.

Maar hoe dan toch eventueel met afstudeerrichtingen bij de Ad om te gaan? Kunnen die wel direct na de propedeuse van start gaan – of misschien wel ergens in het eerste leerjaar? Die aanpak zou dus stevig botsen met de wet waarin de verwijzing is gekoppeld aan een proces binnen de studie na het eerste jaar.

Het zou best een interessante optie kunnen zijn, met brede bacheloropleidingen, voor de Ad-opleidingen en de trajecten die erbij gebaat zijn om zo snel mogelijk te bezien hoe het meeste uit een 'afstudeerrichting' valt te halen. We komen hier verder in een andere context nog op terug.

Om dit punt hier af te ronden, is het ook goed om lid 2 van het betreffende artikel te vermelden, als extra argument van de stelling dat en afstudeerrichting niet direct in en na het eerste leerjaar kan worden aangeboden:

2. Bij de toepassing van het eerste lid baseert het instellingsbestuur zijn beslissing:
- a. op de studieresultaten van de student,
 - b. op het door de student gevolgde studieprogramma, of
 - c. op een combinatie van a en b.
- Het instellingsbestuur stelt de student alvorens tot een beslissing over te gaan in de gelegenheid te worden gehoord.

Zoals te zien kan de verplichte verwijzing alleen maar plaatsvinden op het gevolgde studieprogramma, als basis voor de afstudeerrichtingen, en de daarbij behaalde studieresultaten. Dit valt kennelijk formeel niet te combineren met de wijze waarop het eerste leerjaar dient te zijn ingericht, om de doelstellingen voor iedereen over de volle breedte te kunnen realiseren.

DEEL C Voorstellen en analyse vernieuwing eerste fase

Inhoud deel C	
1 Weg met de naam 'propedeutische fase'	11
1.1 In het wetenschappelijk onderwijs	12
1.2 In het hoger beroepsonderwijs	12
2 Weg met het BSA? Een alternatief	13
2.1 Realistische waarschuwingen	14
2.2 Alternatief: 'Vervolgstudiecontract'	14
3 Eerste fase = eerste leerjaar = transitieperiode met maatwerk	14
3.1 Op zoek naar een andere aanpak	15
3.2 Formeel zoals het nu is	15
3.3 Eerst een uitwerking voor de gehele eerste fase – ook financieel en qua bekostiging	15
3.4 Twee scenario's op basis van de huidige wettelijke situatie incl. een voorstel	16
3.4.1 Aanpassingen hierbij	16
3.4.2 Na een switch van Bachelor naar Ad en dan weer terugkeren – intern	16
3.4.3 Indien doorgaan bij een andere hogeschool na de Ad voor een Bachelor	17
3.4.4 Kijk naar het Vlaamse systeem	17
4 Voorstel eerste fase: eerste semester en combineren met een vooropleiding	17
4.1 Instroom en differentiatie	18
4.2 Differentiatie per hbo-type en variant	18
4.3 Koppelen activiteiten vooraf en in eerste semester	20
4.3.1 Algemeen koppelen	20
4.3.2 MBO en voorbereiding	20
4.3.3 Havo en voorbereiding	21
4.3.4 Vwo en voorbereiding	21
4.3.5 Algemene opmerkingen over het eerste semester	21
4.3.6 Wel doorgaan maar dan alleen voor het tweede semester op zich	22
5 Tweede semester van de eerste fase	22
5.1 Een paar scenario's	22
5.2 Vervolgstudiecontract	23
6 Tenslotte	23
Bijlage: 'Havo in Twente en Achterhoek zit in het slop, maar dat ligt niet aan de leerlingen'	25

In dit deel van de nieuwsbrief schetsen we de contouren van een nieuwe invulling van de doelstellingen van en de instrumenten voor het eerste leerjaar, zijnde de eerste fase van een opleiding, en dan vooral passend bij de transitie van het voortgezet onderwijs naar het hbo en de rest van de studie. Daarbij gaan we uit van de voltijdse en duale opleidingen, dus gericht op jongeren. In een andere nieuwsbrief wordt later een keer gekeken naar de mogelijkheden voor deeltijd.

Het zijn overigens helemaal geen nieuwe gedachten. Veel hogescholen hebben in hun regio jarenlang samen met het aanleverend onderwijs gezocht naar scenario's waarbij bruggen worden gebouwd, liefst zo kort mogelijk. Het aan elkaar plakken gaat niet, want daarvoor zit er teveel dynamiek in alle betrokken sectoren. Maar als het uitgangspunt is dat problemen in de ene sector nooit meer simpelweg worden verweten aan een andere sector, is iedereen al een mooi eind op weg.

In de afgelopen jaren is met extra geld voor mbo-hbo en vo-hbo gekeken naar welke oplossingen mogelijk zijn en hoe die overdraagbaar zijn naar andere regio's. De opbrengsten daarvan zullen ongetwijfeld in de komende tijd beschikbaar komen, maar dan moet wel tegelijkertijd een actief verspreidingsplan in werking treden. Dat zal zeker gebeuren met de aanbevelingen van de Regionale Ambitieplannen (al zal ook daarbij de pandemie zeker roet in het eten hebben gejooid)¹¹.

1 Weg met de naam 'propedeutische fase'

De eerste stap is het afschaffen van het begrip 'propedeutische fase'. In een vorige nieuwsbrief is de reden hiervoor al uitgebreid toegelicht, dus hier nemen we alleen nog maar een aantal relevante aspecten in deze beschouwing mee.

¹¹ In de bijlage vindt u een artikel over de situatie rond het havo in de Achterhoek. Daar is de alarmbel geluid als het gaat om de resultaten van havisten in het hbo. Het laat zien dat er ondanks alle inspanningen van de laatste jaren nog veel te doen is om havisten goed voor te bereiden op een vervolgopleiding, uitgaande van het doel van het havo, niet zijnde eindonderwijs.

Het begrip 'propedeuse' komt voort uit de pre-BaMA-periode, met in het wetenschappelijk onderwijs de naam 'kandidaats' voor de bezitter van het getuigschrift dat formeel werd uitgereikt bij het hebben behaald van het propedeutisch examen. De opbouw van een eerste jaar en drie jaren hoofdfase is bij de invoering van het Ba-Ma-stelsel bij universiteiten omgebogen naar een driejarige bacheloropleiding en een master van een tot twee jaren.

Bij de hogescholen was er toen ook al een propedeuse, gelijk aan wat de universiteiten hadden, al was er geen 'formele naam' aan gekoppeld. Na 2000 is er echter niets veranderd aan de opbouw. Alleen werd de hbo-opleiding een bacheloropleiding¹², nog steeds met een lengte van vier jaren.

Maar hoe staat het nu eigenlijk met het inzetten van de propedeutische fase? Hoe belangrijk is die nog? Die vragen worden ook nadrukkelijk ingegeven door de constatering dat in de huidige wetgeving op veel plekken een lid aan een artikel moet worden toegevoegd waarin wordt gemeld dat 'waar staat: propedeutische fase' ook gelezen moet worden 'de eerste 60 studiepunten van de opleiding' – met vervolgens een vergelijkbare formulering voor het propedeutisch examen.

We lopen hieronder de situatie voor het wo en hbo langs, met meteen maar een paar aanvullingen als het gaat om alternatieven die passen bij de doelstellingen van de eerste fase van een opleiding.

1.1 In het wetenschappelijk onderwijs

- In het wetenschappelijk onderwijs is een propedeuse niet verplicht. Het kan wel, maar dan mag het ook nog zonder een afsluitend examen. Is dat wel het geval, dan is de studielast van de propedeuse 60 punten. Een digitale steekproef laat zien dat heel veel universiteiten geen propedeutisch examen opnemen in hun bacheloropleiding. Dat is logisch omdat die opleiding drie jaar duurt en alles wat te maken heeft met het organiseren van een examen, veel tijd, geld en energie kost¹³.
- Omdat er geen propedeutisch examen bij het wo nodig wordt geacht en dus in de praktijk ook niet wordt gehanteerd, hebben studenten geen houvast als het gaat om de doelstellingen die de wetgever aan deze fase heeft toegekend. Toch wordt er een norm gehanteerd voor het uitbrengen voor het studieadvies aan het eind van het eerste inschrijvingsjaar, en dat betekent dat elke student van tevoren dient te weten waarop de 'selectie' gaat plaatsvinden.
- Het is voorstelbaar dat een universiteit kiest voor een alternatief voor de propedeuse nl. het hebben van een eerste fase die alleen het eerste semester betreft. Daaraan kunnen dus voor de studenten zaken worden gekoppeld die te maken hebben met het verkrijgen van inzicht in de verdere opbouw en de inhoud van de voorzettingen die mogelijk zijn in het eerste leerjaar en in de 'post-propedeutische fase' i.c. na de eerste 60 punten.

1.2 In het hoger beroepsonderwijs

- In het hbo is er altijd wel een propedeutische fase bij de bacheloropleiding, mogelijk omdat de nominale duur niet drie maar vier jaren is. Een hogeschool kan zelf bepalen hoeveel studiepunten aan de fase worden toegekend, maar als er sprake is van een examen moet het gaan om 60 punten. Bij duale opleidingen geldt altijd dat de eerste fase 60 punten omvat.
- De Ad-opleiding heeft geen propedeuse gekregen, maar de doelstellingen die eraan in de wet worden toegekend, worden in de praktijk in voorkomend geval zonder een wettelijke onderbouwing en noodzaak toch wel gebruikt – ook al omdat binnen een hogeschool een eenduidig en breed beleid wordt gevoerd, tenminste, dat is het streven. Het is aan de hogeschool vervolgens zelf om vast te stellen hoe daarmee wordt omgegaan in het kader van de oriëntatie voor de student en de selectie via het hebben van een bindend studieadvies.

¹² Met de invoering van de Associate degree bleef de toenmalige HBO-Raad voor de bacheloropleiding vasthouden aan het begrip 'de hbo-opleiding' om te voorkomen dat de Ad ook als een hbo-opleiding zou worden gezien. Met de verzelfstandiging van de Ad-opleiding verdween dit verzet, zeker nu de groei vooral bij dit type opleidingen is terug te vinden.

¹³ De overheid wilde geen propedeuse bij de Ad omdat de opleiding nominaal twee jaren duurt. Dat lijkt ook logisch, maar er ontstond daarmee een zeer verwarrende rechtsongelijkheid als het gaat om de rechten bij het hebben behaald van de eerste 60 punten.

We zijn benieuwd hoe hogescholen omgaan met de instroom van wo-studenten die het eerste jaar hebben afgerond en geen propedeutisch getuigschrift kunnen overleggen (net als de Ad-student die naar een wo-opleiding wil, ook – ongewild – geen papiertje op tafel kan leggen).

- Onderzoek wijst uit dat eigenlijk gewoon elke hbo-bacheloropleiding een propedeutisch examen kent. Daarmee kent de propedeuse 'standaard' een omvang van 60 punten. Dat past prima bij het uitbrengen van een mogelijk bindend studieadvies nl. pas aan het eind van het eerste leerjaar, alsmede bij het feestelijk kunnen uitreiken van een getuigschrift aan degenen die alles hebben gehaald.
- Maar misschien is het beter om helemaal geen examen meer te hebben, met het jaar daarvoor al een mbo-, havo- of vwo-examen dat is afgelegd. Veel studenten zien het examen na het eerste jaar mogelijk als een extra controlerende handeling ten aanzien van 'het wel aankunnen van het hbo', terwijl dat examen van de vooropleiding toch juist een duidelijk voorspellende waarde zou moeten hebben.
Zonder dat examen kan nog altijd een 'hogeschoolverklaring voor jaar 1' worden afgegeven, als de student die nodig heeft¹⁴. Het laat de handen vrij om als hogeschool ook andere constructies te hanteren, zoals verderop worden toegelicht.
- Bij de behandeling van het doel 'verwijzing' is gemeld dat het opmerkelijk is dat de wetgever niet uitgaat van het hebben van afstudeerrichtingen bij een Ad-opleiding. Het kunnen verwijzen naar een selectie van de afstudeerrichtingen in de hoofdfase geldt alleen voor de hbo- en wo-bacheloropleidingen.
Dat brengt de vraag met zich mee of bij een Ad sowieso een dergelijk advies zou kunnen worden uitgebracht, dus het 'verbieden' van de doorstroom naar bepaalde afstudeerrichtingen.

Kortom, de conclusie ligt voor de hand, gelet op de vele verwijzingen in de wet en het niet gebruiken door de universiteiten, en het niet mogen hebben bij de Ad-opleidingen: schaf het begrip 'propedeutische fase' af.

- Gebruik het begrip 'eerste fase' voor het eerste leerjaar.
- Het is aan de opleiding om te bepalen hoe het programma voor de eerste 60 punten wordt ingedeeld, vormgegeven en ingevuld met onderwijseenheden en begeleiding.
- Er is geen examen aan de eerste fase verbonden.
- Op verzoek van de student wordt een 'hogeschoolverklaring' afgegeven als alle eenheden van de eerste fase met voldoende resultaat zijn afgerond¹⁵.
- Een opleiding kan besluiten de verklaringen standaard uit te reiken en daarvoor een aantal momenten te prikken gedurende het studiejaar.

2 Weg met het BSA? Een alternatief...

Een vraag die ook opduikt, is of er toch eens goed kan worden gekeken naar het instrument 'studieadvies' zoals dat nu in de wet is opgenomen. Er zijn al vele discussies gevoerd over de normering ervan en het inzetten van het instrument door hogescholen en universiteiten in bepaalde situaties. Een veel gehoord argument is dat er best andere mogelijkheden zijn om studenten duidelijk te maken dat voortzetting van de studie binnen de gekozen opleiding niet handig is. Ook kan worden gewezen op de financiële consequenties voor alle betrokkenen, een argument dat bijvoorbeeld ook nu opduikt bij de regelingen voor het dempen van de gevolgen van de coronacrisis¹⁶.

Er zijn allerlei argumenten voor en tegen aan te voeren. Het gaat in eerste instantie om het uitbrengen van een advies in het eerste jaar van inschrijving, in combinatie met het zorgen voor een

¹⁴ Denk aan de doorstroom naar een wo-bachelor. Of aan de werkgever die graag een formeel bewijs wil zien van een werknemer die een hbo-studie (in deeltijd doet).

¹⁵ Het is uiteraard al gebruik om aan het eind van een studiejaar elke bachelor-student een overzicht te verstrekken met 'de stand van zaken', dus de eenheden die sinds de start van de opleiding zijn behaald. Daarbij is te zien dat er een gescheiden registratie van de resultaten plaatsvindt voor de eenheden voor jaar 1 en vervolgens de jaren 2, 3 en 4. Dat is in formele zin onjuist aangezien een bachelor-diploma is gebaseerd op de leeruitkomsten van het gehele programma en de volle 240 studiepunten.

Bij de Ad is er toch al geen propedeuse, dus daar wordt gewoon alles bijgehouden vanaf het begin.

¹⁶ De gevolgen van een 'blijven doorgaan' en pas na twee jaren uitvallen (om maar een situatie te noemen) kennen geen financiële straf voor de betreffende opleiding. Elk jaar dat een student staat ingeschreven, levert gewoon het reguliere bedrag aan bekostiging op. Pas na vier jaren vervalt de bekostiging. En ook is dan de andere hogeschool, als iemand swicht, in geldelijke zin 'de klos' (tenzij daar na een bachelorjaar alsnog wordt gekozen voor een Ad-opleiding en daarna gaan werken).

studeerbaar programma, met de juiste voorzieningen en het hebben van een geoliede begeleiding van de student.

Voor alle duidelijkheid, het is een *advies*, geen eis, opdracht, besluit of een ander dwingend instrument, en het is de instelling helemaal zelf die bepaalt hoe het advies kan worden ingezet. Er moet wel tussentijds een advies worden verstrekt, om eventueel duidelijk te maken aan de student dat 'het wel eens mis zou kunnen gaan als het niet beter wordt aangepakt'¹⁷.

2.1 Realistische waarschuwingen

Vervolgens moet verderop in het jaar als het bij een student in de richting gaat van het niet voldoen aan de norm voor een BSA een waarschuwing uitgedeeld – dus geen vriendelijk advies meer. Die 'dringende raad' moet worden gegeven op een moment tijdens het studiejaar dat de student binnen een door de opleiding gestelde termijn alles op alles kan zetten om toch de norm te halen.

Dat wil zeggen dat op basis van de reeds behaalde studieresultaten en de eenheden, tentamens en herkansingen kan worden ingeschat of dat ook realistisch is. Dat wordt uiteraard besproken met de student. Dan kan het niet zo zijn dat er slechts een paar weken resteert, met nog wat herkansingen in juli en augustus.

Anders gezegd, er is een compleet onderliggend proces aan de gang alvorens 'de bijl valt'. Daarbij wordt ook gekeken naar alternatieven zoals stoppen voor 1 februari, het overstappen op een andere leerroute (traject), het tussentijds instromen (als dat kan) bij een andere hbo-opleiding, enz. Critici zeggen dat als aan het eind van het eerste inschrijvingsjaar een BSA nodig is om de student weg te sturen, er kennelijk onderweg in de contactuele sfeer veel is misgegaan...

Natuurlijk zijn er studenten die – los van externe omstandigheden – gewoon eigenwijs zijn (in de letterlijke zin van het woord) en ondanks slechte prestaties willen doorgaan met de opleiding. Misschien moeten we die maar gewoon hun gang laten gaan, en dan merken ze zelf wel wat de consequenties zijn – ook persoonlijk in financiële zin.

2.2 Alternatief: Vervolgstudie-contract

Misschien moet er in plaats van een BSA de mogelijkheid komen voor een speciaal 'vervolgstudie-contract'.

In een 'vervolgstudiecontract' worden de mogelijke scenario's geschetst bij het voortzetten van de opleiding. Daarbij zit ook de situatie met betrekking tot het uiteindelijk toch moeten uitvallen van de student tijdens en uiterlijk aan het eind van het tweede jaar van inschrijving op basis van 'het falen van de student in het voldoen aan de samen opgestelde voorwaarden in het contract'.

In het contract wordt ook opgenomen welke mogelijkheden de opleiding biedt ten aanzien van de begeleiding, de opties bij het verlaten van de opleiding uiterlijk aan het eind van het eerste semester en de mogelijkheden voor een voorbereiding op een andere opleiding binnen de eigen hogeschool.

3 Eerste fase = eerste leerjaar = transitieperiode met maatwerk

Als we het begrip propedeuse (propedeutische fase) uitgummen, kunnen we gaan bezien hoe vanaf nu om te gaan met de eerste fase van een opleiding. Net als in het wetenschappelijk onderwijs kan het examen worden geschrapt en is het op zich geen formeel instrument meer als een bewijs voor het hebben behaald van de eerste 60 studiepunten, om te kunnen selecteren of een stok achter de deur te hebben.

Daarvoor had men toch toentertijd het studieadvies ingevoerd, als een uitgelezen mogelijkheid om te bezien welke voortgang een student kent? En het examen was toch ook al in praktische zin vervangen door het kunnen geven van een BSA, los van wat je vindt van de evolutie van 'advies'

¹⁷ In de pocket 'WHW, editie 2020' stelt mr. Peter Kwikkers het volgende: 'Het trots aangekondigde voornemen om een bsa boven 40 studiepunten te verbieden, leidde tot protesten vanuit instellingen en werd meteen weer ingeslikt. Beperking zou echter volkomen terecht zijn, passend in het regeerakkoord en de sectorakkoorden van april 2018 en in de oorspronkelijke bedoeling van de wetgever. Een bsa van maximaal 35-40 punten is ruim voldoende, anders is het probleemverplaatsing. Maar liefst wordt het bsa volledig vervangen door een betere opleiding en betere begeleiding want het beste bindend studieadvies zit in zelfreflectie op studieresultaten en tempovrijheid. Bsa is niet eens een lapmiddel, maar schaamlap van slechte opleidingen. Echte onderwijsverbetering en kwaliteitsafspraken beginnen met afschaffing'.

naar 'besluit'? Want anders heb je als student te maken met het dealen rond twee normen: punten bijeen sprokkelen voor het BSA en punten verwerven voor het examen... Dat moet dus echt anders.

Het draait in een eerste fase vooral om de opvang en de begeleiding van studenten, om ervoor te zorgen dat ze een realistische planning voor het vervolg kunnen maken, leidend tot het einddiploma van de Ad dan wel Bachelor, binnen een programma van twee resp. vier jaren. Het gaat er daarbij niet om het eerste leerjaar te zien als 'alleen maar' een begin, en dan de hoofdfase te positioneren als een losstaand deel van de opleiding. Met de Ad wordt al een prima voorbeeld gegeven, als een onlosmakelijk geheel van twee leerjaren, met leeruitkomsten na twee jaar en een compact programma van 120 punten. Maar ook dan is er nog sprake, gelet op de formele regelingen zoals die eerder in dit stuk zijn aangekaart, van een clash met die aanpak – en daarmee is ook aldaar reden om anders naar de eerste fase en eigenlijk een gehele opleiding in z'n algemeenheid te kijken.

3.1 Op zoek naar een andere aanpak

Goed, dan moet er een alternatief zijn. Het begrip propedeuse, het examen na een jaar en het bindend studieadvies, dat zijn zaken die we dus echt niet meer nodig hebben in een flexibel systeem. Het idee is vervolgens uit te gaan van de gedachte dat voor zowel de student als de opleiding sprake is van een eerste fase met een eigen insteek, met wederzijdse belangen – in een context die recht doet aan het vormgeven van een volwassen geworden systeem voor hoger onderwijs.

Het gaat niet om een eerste kennismaking die een jaar lang moet zijn, maar om twee periodes van elk een semester, eerst voortbouwend op hetgeen voorafgaande aan de inschrijving is gebeurd en daarna het laten zijn van een voorbereiding op de verdere jaren.

Dat vervolg is op de ervaringen in de eerste fase gebaseerd. Maar het kan ook best een definitieve afronding na het eerste jaar betekenen, met het oog op 'wat anders gaan doen', dus niet verder gaan met die opleiding - als er al niet eerder aanleiding is voor een switch. Op die wijze blijft het een kwestie van zoeken en keuzes maken door een student binnen de kaders die er zijn.

3.2 Formeel zoals het nu is

Heel strikt gezegd moet worden geconstateerd dat de huidige opzet van het eerste leerjaar op basis van de (formele) wet- en regelgeving past bij een fase van een jaar waarin de transitie plaatsvindt van de vooropleiding naar de afsluitende fase van de hbo-opleiding¹⁸. Dat betekent volgens de overheid, strikt geredeneerd, dat het eerste leerjaar aan beide partijen de kans biedt om als student en hogeschool elkaar te leren kennen, te zien wat de beste hoofdfase is en hoe kan worden 'gegarandeerd' dat die (hoofd)fase in principe rimpelloos kan worden doorlopen.

Maar beide partijen worden in het huidige systeem 'gestraft' – toch zeker in financiële zin – als die samenwerking leidt tot de conclusie dat dit niet gaat lukken, niet voor de student op basis van het gepresteerde en niet voor de opleiding, gelet op de norm die op dit moment aan een negatief bindend studieadvies hangt.

Vervolgens zou dit, gelet op de doelstellingen die de student en de opleiding vooraf met elkaar hadden geformuleerd en de verantwoordelijkheden die ze hebben genomen (voor zover het in hun macht ligt), concreet kunnen inhouden dat voor beide partijen een nieuwe start in een specifieke vorm mogelijk is. Daarbij duikt bijvoorbeeld op het kunnen doen van een nieuwe opleiding door de student, in principe vanaf 'scratch'.

3.3 Eerst een uitwerking voor de gehele eerste fase – ook financieel en qua bekostiging

Hieronder gaan we dit verder uitwerken. Eerst nemen we de huidige situatie onder de loep, met een voorstel om wat zaken rond het eerste leerjaar en het vervolg aan te passen. Daarna gaan we

¹⁸ We gaan in onze behandeling maar uit van een fase die een jaar omvat. Formeel gezien kan dus op basis van de huidige wet- en regelgeving een hogeschool kiezen voor een fase die korter is – als er maar geen examen aan worden gekoppeld want die aanpak past bij een compleet studiejaar. Ons is niet bekend of er op dit moment hbo-opleidingen zijn die bijvoorbeeld het eerste semester voldoende vinden om de transitie van de vooropleiding naar de rest van de hbo-opleiding vorm te geven. Aangezien het studieadvies in de huidige situatie gekoppeld is aan het hebben doorlopen van het eerste jaar van inschrijving (niet 'eerste leerjaar') en de hogeschool de mogelijkheid wil hebben om er een bindend en negatief karakter aan te geven, kiest iedereen simpelweg voor een eerste fase van een jaar.

over naar de eerste fase zelf, om deze op te delen in twee semesters, ieder met hun eigen doelstellingen. Daarbij komt ook de studiebegeleiding, de advisering, het uitvallen en het switchen om de hoek kijken, om daar anders mee om te gaan.

3.4 Twee scenario's op basis van de huidige wettelijke situatie incl. een voorstel

Er ontstaan aldus denkende twee scenario's voor de student en de opleiding aan het eind van het eerste leerjaar, dus in de reguliere omstandigheden:

- Ze staan samen achter het doorgaan met de hoofdfase van de opleiding waaraan is begonnen. Er verandert dan niets vergeleken met nu, dus geen aanpassingen nodig als het gaat om de termijnen voor de bekostiging en de regelingen voor de student.
- Ze zijn eendrachtig van mening dat het beter is om een frisse start te maken, bij een andere opleiding en eventueel bij een andere hogeschool.

3.4.1 Aanpassingen hierbij: een gedachte...

In het tweede geval is het voorstelbaar dat de termijn voor de overheidsbekostiging van de student verlengd wordt van 4 naar 5 jaren. Dat zou kunnen gebeuren zonder het hebben van een eventuele diplomabonus voor de hogeschool bij het behalen van de Bachelor, om ook in geldelijke zin 'neutraal' bezig te zijn. Voor de student verandert er in principe niets, mede omvat het recht op het betalen van het wettelijk collegegeld blijft bestaan, zolang een opleiding niet is afgerond en er niet aan een vervolgopleiding op hetzelfde niveau wordt begonnen.

Er kan zonder meer luid en duidelijk worden gesteld dat de overheid erkent dat bij het doen van een hbo-bacheloropleiding niet kan worden gefixeerd op de nominale duur van vier jaren. Door de inrichting van ons onderwijssysteem met allemaal op zichzelf ingerichte, vorm te geven en te controleren sectoren, moeten we simpelweg accepteren dat de eerste fase van een vervolgopleiding nooit en te nimmer een ideale voortzetting van de vooropleiding is. Scharnieren, drempels en bochtige constructies zullen blijven, zeker als er geen sprake is van 'brugprogramma's' of 'tussenjaren'¹⁹ die tot de leerwegen kunnen gaan behoren, met alle rechten en plichten van dien.

We begrijpen dat het uitbreiden van het huidige systeem met een regeling waarin deze studenten automatisch een jaar extra inkomsten met zich meebrengen, in principe een open-einde kent. Maar door in dit geval geen diplomabonus uit te reiken kan het effect worden gedempt. We mogen er vanuit gaan dat de betreffende student in veel meer gevallen dan nu in de nominale tijd de tweede bacheloropleiding afrondt (kunnen we gaan onderzoeken). Maar ook kan het zo zijn dat die student opteert voor een Ad-opleiding waarvoor nog drie bekostigde jaren beschikbaar zijn – en waarbij toch al geen diploma-bonus wordt uitgereikt als het Ad-diploma is behaald.

De Commissie Van Rijn heeft zich ook hierover gebogen, inclusief de gedachte om hogescholen die veel switchers mogen verwelkomen (ook een onderzoek waard, nu met de pandemie, om te bezien of die hogescholen een duidelijke relatieve dip in de aanmeldingen kennen), hiervoor te compenseren.

Hoe dit verder zal worden opgenomen in een nieuw bekostigingssysteem waarvoor al aanzetten worden gegeven aan de hand van toekomstverkenningen, is nog maar de vraag. Ook is een terechte opmerking: Hoe kan het dat een hogeschool zo aantrekkelijk is voor studenten die ergens anders uitvallen...

3.4.2 Na een switch van Bachelor naar een Ad, en dan weer terugkeren - intern

Een nader te beschouwen punt is dan wel, als het gaat om de student die na de switch een Ad gaat doen, om te bezien wat dit betekent als hij of zijn vervolgens weer wil terugkeren naar een bacheloropleiding. Daarbij zal in ogenschouw moeten worden genomen op welke wijze de overheid

¹⁹ De universiteiten hebben dit wel kunnen afdwingen voor de hbo-bachelors die naar een wo-master willen doorstromen, een soort zij-stap binnen het binaire systeem. Maar als er sprake is van een (min of meer) verticale opstroming, is er in Nederland voor gekozen dit 'naadloos' te doen, los van de nadere vooropleidingseisen die kunnen gesteld (en die ook maar in de loop der jaren zijn 'afgevlakt' door het hbo, met als reden dat de hbo-opleidingen iedereen wel kunnen opvangen en bijspijkeren... ja juist, in het eerste leerjaar...).

denkt te moeten omgaan met het collegegeld voor de student en de bekostiging voor de ontvangende bacheloropleiding, na de 'bochtige leerweg' die daarvoor is afgelegd.

Hier een paar suggesties, uitgaande van het zich afspelen van deze leerwegen binnen dezelfde hogeschool. Dus eerst een jaar in de bacheloropleiding, daarna de gehele Ad en vervolgens opteren voor het doen van een resterend programma voor het behalen van de bachelor-grad:

- Ad na 3 bekostigde jaren behaald:
 - Wettelijk collegegeld voor de rest van de studie voor de student
 - Bekostiging voor 2 jaren voor de Bachelor – geen diplomabonus
- Ad na 4 bekostigde jaren behaald:
 - Wettelijk collegegeld voor *maximaal 2 jaren* voor een bacheloropleiding, daarna een instellingscollegegeld van twee maal het bedrag van het wettelijk collegegeld
 - Bekostiging voor 1 jaar voor de Bachelor – plus een diplomabonus.

3.4.3 Indien doorgaan bij een andere hogeschool na de Ad voor de Bachelor

Hoe om te gaan met de student die na deze weg via een jaar in het hbo en dan verder met de Ad-opleiding voor een bacheloropleiding naar een andere hogeschool wil doorstromen, is een punt dat een nadere analyse verdient. Deze hogeschool heeft namelijk niet kunnen profiteren van de inkomsten die deze student onderweg naar de Ad-grad heeft opgeleverd en kan dus bijvoorbeeld ook niet stellen dat tegenover een vierde inschrijvingsjaar in het algemeen weinig kosten staan – en dat er sprake was van een soort 'schaalvoordeel met marginale uitgaven'²⁰.

Het ligt voor de hand aan te sluiten bij de ruimere regeling zoals hierboven gesuggereerd. Alleen zou dan in beide gevallen een diplomabonus kunnen toegevoegd – ter overweging.

Dat alles past binnen het solidair-zijn van het hbo d.w.z. er is een totaal-budget, en dan betekent dit alles binnen het nieuwe systeem dat er per student wat minder geld beschikbaar is. Hier en daar wat verschuivingen bij hogescholen...

3.4.4 Kijk naar het Vlaamse systeem!

Graag geven we nog een aanbeveling op dit punt: Kijk naar het Vlaamse systeem. Men heeft daar wel door dat een student niet meteen op het juiste spoor zit en dat het niet altijd te wijten is aan de route die wordt gevolgd. Er is geen landelijk examen voor hun voortgezet onderwijs. Men kan op basis van hun zesjarige vooropleiding zowel naar een hogeschool of universiteit en ja, ook daar vallen in het begin veel (generatie-)studenten uit.

Daarom is er een systeem bedacht waarbij heel slim het in begin niet lukken is gecombineerd met een succesvolle doorstart elders. Men kan studiepunten inverdiene, dus uiteindelijk tegen het normale collegegeld een bacheloropleiding afronden (want Vlaanderen kent een opslag per punt als de hoeveelheid reguliere studiepunten is uitgeput, een aanpak die lijkt op ons betalen van instellingscollegegeld).

4 Voorstel eerste fase: Eerste semester en combineren met de vooropleiding

Hetgeen hierboven wordt (voor)gesteld is als het ware een kwestie van aanhaken bij hetgeen nu al in de wet- en regelgeving staat, met in het verlengde daarvan een voorstel om met bepaalde zaken meer flexibel om te gaan als het gaat om het vervoltraject.

Vervolgens is het voorstel zoals eerder gemeld om de eerste fase op te delen in twee stukken, gebruikmakend van de indeling in semesters. Ze krijgen beide een aantal doelstellingen toegewezen en daaraan te koppelen scenario's voor de aanpak en vormgeving.

Daarmee wordt dus een aanzet gegeven om de eerste fase een geheel eigen karakter toe te kennen. Ook kunnen hogescholen en opleidingen veel meer dan nu het geval is gaan zorgen voor een invulling en inrichting die niet meer is gebonden aan allerlei strakke regels, voorwaarden en eisen die voor alle doelgroepen kennelijk hetzelfde moeten zijn. Zo zijn er nu geen verschillende normen

²⁰ Zoals al eerder gemeld, levert elk jaar, als de student nog niet vier keer stond ingeschreven, gewoon geld op. Dat is dus anders bij de Bachelor dan bij de Ad als het gaat om 'het uit de studie lopen'. Vertraging bij de Ad wordt twee jaar lang volledig vergoed, bij de Bachelor is dat meteen helemaal niets meer. In dat eerste geval wordt de rekening als het ware afgewenteld op de instelling die deze student moet aannemen om een resterend bachelor-programma te gaan doen.

voor een bindend studieadvies voor ingestroomde mbo'ers, havisten dan wel vwo'ers, om maar eens wat te noemen. Dus meer flexibiliteit en maatwerk, uiteraard nog steeds transparant en zodanig vormgegeven dat een externe beoordeling mogelijk is gelet op de vereiste kwaliteit.

Laten we beginnen met het bezien van de mogelijkheden die er zijn om het eerste semester een ander gezicht te geven. Daarbij kan overigens worden verwezen naar hogescholen die een aantal jaren geleden, ook op nationaal niveau, hebben gesteld dat de eerste 100 dagen van cruciaal belang zijn²¹. Ze hebben daarop de vormgeving van de beginfase gebaseerd, gekoppeld aan de begeleiding van nieuwe studenten. De opgedane ervaringen zijn zonder meer mee te nemen in verdere plannen en scenario's.

4.1 Instroom en differentiatie

Laten we ons maar weer eens goed realiseren dat de instroom in het hbo uitermate divers is. Natuurlijk is dat al een gegeven vanaf de negentiger jaren van de vorige eeuw, maar het bleek niet mogelijk om daarop verder door te borduren – om allerlei redenen die we hier maar achterwege laten. De invoering van de Ad heeft wel gezorgd voor meer opties en nu valt te zien dat steeds meer mbo'ers voor die opleidingen kiezen – naast havisten die de Ad aantrekkelijk vinden. De groei zit er stevig in, ook dit jaar weer²².

Als we kijken naar wat er bij de voltijdse en duale opleidingen aan de onderkant instroomt, dan zien we de volgende groepen – niet limitatief:

- Mbo'ers
- Havisten
- Vwo'ers voor de vierjarige opleiding
- Vwo'ers voor een driejarig programma
- Degenen die daarvoor een andere opleiding hebben gedaan en niet afgemaakt (uitval en switch – verplicht met een BSA, of zelf bepaald om die stap te maken)
- Jongeren die een tussenjaar hebben gedaan, zonder scholing
- Jongeren die een jaar hebben gestudeerd in het buitenland
- Studenten uit Vlaanderen
- Studenten uit Duitsland
- Internationale studenten voor het gehele programma
- Internationale studenten voor een deel van het programma.

Het is dus razend moeilijk om in de eerste fase van het hbo alle groepen op de meest optimale manier van dienst te kunnen zijn, met alle kenmerken die de studenten met zich meebrengen, ook in persoonlijke zin. Dat leidt onder meer tot het voortdurend opstellen van statistieken voor de grootste groepen instromers, voor de mbo-studenten en de havisten die de stap naar het hbo maken. Ze worden met elkaar vergeleken. Dan wordt al vaak gesteld: die ene groep doet het niet goed, valt vaak uit en switcht heel snel, maar die andere groep presteert nog minder...

Dat is een absoluut verkeerde en verwerpelijke insteek, om als hogeschool voor zo'n groep een excuus te hebben en de vooropleidingen te verzoeken om met oplossingen te komen. Het is al vaker gezegd, maar het hebben van een systeem waarbij minder dan 50% na vijf jaren een bachelor-diploma behaalt, moet aanleiding zijn tot een stevige vorm van zelfreflectie – en niet door te stellen dat het eigen systeem nu eenmaal is gebonden aan allerlei externe eisen en dat die zonder meer leidend zijn. Als elke onderwijssector zo redeneert, komt het niet snel goed met doorlopende leerwegen en flexibilisering in de juiste zin van het woord.

4.2 Differentiëren per hbo-type en variant

Met de invoering van de Ad als zelfstandige opleidingen zou er in samenspraak met de overheid kunnen worden bekeken hoe kan worden ingespeeld op de mogelijkheid die er nu is om een keuze te maken uit de volgende leerwegen:

²¹ Ook nu bij de voorwaardelijke toelating van mbo'ers duiken die 100 dagen ook weer op bij verschillende hogescholen, als de termijn waarbinnen samen met de aanleverende mbo-instellingen zal worden geprobeerd alsnog het mbo-examen af te ronden.

²² Op 15 juni bleek dat de instroom op 22% meer staat, voorlopig. Bij de bacheloropleiding is de aanmelding ook stijgende maar wel een stuk minder, dus daarmee groeit het relatieve aandeel Ad-studenten gestaag.

- a. Ad-opleiding en aan het werk gaan (dus het hbo op dat moment verlaten)
- b. Ad-opleiding en direct doorgaan voor het doen van een resterend bachelorprogramma
- c. Bacheloropleiding en daarna aan het werk gaan
- d. Bacheloropleiding en daarna een hbo-master gaan doen
- e. Bacheloropleiding en daarna een wo-master gaan doen.

Het voorstel is om daarbij ervoor te zorgen dat elke route een eigen doelgroep kan hebben, en op basis daarvan de leerweg op zich zo aantrekkelijk mogelijk te maken. Dat vraagt veel verder onderzoek, dus we geven hier per leerweg alleen maar een paar voorzetten.

- a. De Ad kan voor een groot aantal mbo-opleidingen een uitstekende voortzetting zijn, gelet op de relevantie voor de arbeidsmarkt en de inpassing in het functiehuis. Als uit onderzoeken blijkt dat beide soorten afgestudeerden nodig zijn, kan de leerweg mbo-Ad-werkveld in samenhang worden ontworpen, onderhouden en verder uitgebouwd. Daarbij kan de duale variant een interessante rol spelen, maar dan is daarvoor wel een herijking van de duale vormgeving nodig, om te voorkomen dat de regelingen voor werkgevers 'onbegrijpelijk' gaan worden.
- b. Voor veel mbo'ers, die al een beroepskwalificatie hebben, is de Ad aantrekkelijk. Als daarbij een vormgeving beschikbaar is, ook in formele zin, waarbij de route via de Ad naar de Bachelor vier jaar vergt, kan daarmee worden bereikt dat (vrijwel) alle mbo'ers kiezen voor de Ad. De overheid zal daarvoor een eigen kader moeten kunnen opstellen, met een eigen rol voor de eerste fase, afstudeerleerwegen, vormen van werkend-leren en de borging van de kwaliteit. Uiteraard zal het resterende bachelor-programma van twee jaren een eigen status gaan krijgen en een eigen positionering, vooral ook formeel mogelijk te maken op basis van het gegeven dat deze alleen wordt aangeboden aan die groep Ad'ers (en daaraan gelijkgestelden).
- c. Als wordt ingestoken op het laten doen van de Ad door de mbo'ers, met alle voordelen van dien, kan de bacheloropleiding zich focussen op de doelgroep 'havisten'. Het wordt daarmee een meer homogene groep waarbij dus meer kan worden ingespeeld op de profielen die zijn gedaan, de aanvullende vakken en andere zaken die mogelijk kunnen worden ontwikkeld om de leerweg te stroomlijnen. Uiteraard schuiven de vwo'ers hierbij aan, zeker als ze een duidelijk praktische insteek beogen. Daarnaast zijn er dan nog de groepen met de voormalige vwo'ers, met het oog op een drie-jarig traject. Deze kennen dus als het ware vanzelf een eigen aanpak en vormgeving.
- d. Op dit moment moeten in formele zin de bacheloropleidingen voor alle 240 punten gericht zijn op het opleidingsprofiel. Dat wil zeggen dat een minor die wordt aangeboden om de doorstroom naar een hbo-master te optimaliseren, niet mag meetellen voor het afsluitend examen. De minor moet dus extra zijn, naast de reguliere opleiding. Het kan derhalve nodig zijn om te bezien of er gevallen zijn waarbij de Bachelor en de Master in elkaars verlengde liggen en ook beide nodig zijn in het werkveld (denk aan de situatie bij mbo-4 en de Ad). Op dat moment kan de overheid een kader aanbieden waarin de minor of andere onderdelen worden ingebed in een doorlopende leerweg.
- e. Hetgeen bij d. is gesteld, geldt ook voor de doorstroom met een hbo-bachelor naar een wo-master. Daarom zijn er allerlei brugprogramma's die vaak een extra semester studeren vergen. Er zal in het kader van ons voorstel kunnen worden bezien of er tussen hogescholen en universiteiten afspraken kunnen worden gemaakt over het hebben van wo-masteropleidingen die specifiek voortbouwen op een of meerdere hbo-bacheloropleidingen. Zodra die goed zijn vastgelegd en ook kwalitatief zijn te borgen (en te monitoren) kan door de overheid in samenspraak met o.a. de NVAO een aantal regels worden opgesteld waardoor deze constructie mogelijk wordt gemaakt, voor de instellingen en de studenten.

Het is van belang om nu en ook snel gebruik te gaan maken van de situatie die is ontstaan met de Ad als opleiding, de Master die meer aandacht krijgen, het streven naar samenwerking tussen hogescholen en universiteiten en de sterke groei van de aantallen Ad-studenten. Ook de noodzaak om het systeem anders te gaan inrichten na de crisis die we nu doormaken, zal van invloed zijn.

Laten we overigens duidelijk zijn: Dit alles kan niet gratis en er kan niet een beroep kan worden gedaan op opleidingen en docenten om er van alles zomaar bij te doen. Als de overheid, ook lerend van wat nu plaatsvindt, van mening is dat doorlopende leerwegen essentieel zijn voor onze economie (denk ook even aan het levenlang ontwikkelen), kan het niet anders dan dat hiervoor geld

wordt uitgetrokken. Misschien dat langstudeerders meer en meer verdwijnen en studenten dus effectiever gaan studeren... en zorgen voor een win-win-situatie.

4.3 Koppelen activiteiten vooraf en in eerste semester

Als we overgaan naar een systeem waarbij de differentiatie binnen het hbo zo optimaal mogelijk wordt benut – iets dat voor de hand ligt, zeker nu de hogescholen hun eigen wegen mogen bewandelen, los van de universiteiten – kan voor elke doelgroep worden bezien hoe de voorbereiding op de studie al structureel in de vooropleiding(en) een plek kan krijgen.

Voor het havo en vwo is dit snel te regelen, los van de eindexamens en dat soort vastliggende elementen. Het zijn opleidingen die geen direct civiel effect hebben, en worden gezien als een algemene voorbereiding op het hoger onderwijs²³.

Voor het mbo ligt het wat ingewikkelder aangezien mbo-4 een eigen positie kent wat betreft de relevantie voor de arbeidsmarkt. Maar het is zeker mogelijk om in doorlopende leerlijnen een effectieve oplossing te vinden, als daarvoor wordt gekozen.

Hier worden eerst in het algemeen en vervolgens per schoolsoort een aantal suggesties gedaan voor het koppelen van vooropleidingen en hbo-trajecten. Ze kunnen worden gebruikt voor verdere verkenningen, onderzoeken en discussies.

4.3.1 Algemeen koppelen

- Iedere leerling wordt geacht voor 1 december in het laatste leerjaar aan te geven wat de opties zijn ten aanzien van het doorstuderen. Op basis daarvan worden per school (mbo, havo, vwo) groepen gevormd, op basis van criteria als: hbo-sector, Ad of Bachelor, voltijd of duaal.
- In een regio werken deze scholen samen met de hogescholen om in de periode 1 december – 1 mei een aantal activiteiten te organiseren waarop per groep kan worden ingeschreven, met thema's die passen bij de kenmerken van de groep.
- Er wordt voor de leerlingen die al weten dat ze een bepaalde deficiëntie kennen voor een sector of opleiding, gezocht naar een traject dat kan worden gepland voor die periode, om te voldoen aan de eisen die voor gesteld bij de desbetreffende vakken.
- De studiekeuzecheck wordt afgestemd op deze groepen en vervolgens specifiek afgenomen op basis van de gekozen hogeschool en opleiding.
- Er is voor elke hbo-sector, opleidingen en hogescholen een pakket aan online-programma's beschikbaar zodat a.s. studenten daaruit een keuze kunnen maken om die voorafgaande aan de start te volgen. Er is bij elke opleiding hiervoor een 'help-desk' beschikbaar
- De resultaten van dit traject spelen een rol als het gaat om het vaststellen van een programma dat in het eerste semester van de hbo-opleiding wordt verzorgd, als structureel onderdeel ervan. Daarbij kan worden gedacht aan een programma van 10 van de eerste 30 punten.
- Bij het programma in het eerste semester is een regionale werkgroep betrokken met een aantal deelgroepen, samengesteld uit vertegenwoordigers van de vooropleidingen. Deze groepen kunnen contactpersonen leveren voor regionale kringen van decanen, mentoren, rector en andere functionarissen.

4.3.2 MBO en voorbereiding

- Er wordt voor degenen die opteren voor een Ad-opleiding een route gebruikt waarin een tweetal keuzedelen voorkomt. De eerste draait om een algemene voorbereiding op het hbo (zoals er nu al is), de tweede is gericht op de hbo-sector waarvan de Ad deel uitmaakt.
- Deze keuzedelen kennen geen examen, maar een beoordeling door het mbo en hbo gezamenlijk, en het resultaat ervan kan een rol spelen bij een 'vervolgstudiecontract' aan het eind van het eerste leerjaar, zoals eerder in dit stuk genoemd.
- Er wordt door het mbo en hbo samengewerkt bij het ontwerpen van de doorlopende leerlijn. Dat betekent dat mbo'ers die naar een Ad-opleiding willen gaan, binnen hun beroepspraktijkvorming (stage) een opdracht uitvoeren die ook bruikbaar is binnen de Ad. Daarvoor wordt

²³ Dus net zoals de overheid vindt, in tegenstelling tot de afspraken in het Bologna-proces en het standpunt van een aantal jaren geleden, dat een wo-bachelor geen relevantie voor de arbeidsmarkt heeft. Daarom krijgen deze studenten geen compensatie voor de huidige vertraging, tot ongenoegen van een groot deel van de TK.

samengewerkt met de regionale vertegenwoordigers van SBB en de lokale en regionale werkgeversorganisaties om te bezien welke bedrijven en werkgevers zowel bij het mbo als het hbo betrokken zijn.

- Voor de kernvakken per mbo-domein en hbo-sector voor de Ad's worden regionale groepen geformeerd voor de inrichting van de doorlopende leerlijnen. Dat betekent dat er voor de studenten een duidelijk signaal wordt afgegeven ten aanzien van het voortbouwen op wat in het mbo is gedaan.
- Ook hierbij kan een eenheid van 10 studiepunten in het Ad-programma aan het begin van de studie worden gereserveerd om bepaalde omissies weg te werken. Daarbij kunnen ook studenten van het tweede leerjaar van een opleiding worden ingezet, in het kader van een project waarin die studenten kunnen bezien in welke mate bepaalde vakken belangrijk zijn voor de regionale arbeidsmarkt.

4.3.3 Havo en voorbereiding

- Gelet op het karakter van een havo-opleiding, dus het zijn van een voorbereiding op een vervolgstudie in het hbo²⁴, kan worden bezien welke opties er zijn om de koppeling sterker te maken.
- Er dient een 'verplicht hbo-keuzevak' te worden ontwikkeld, in die zin dat de inhoud ervan wordt afgestemd op de hbo-sector 'naar keuze'. De inhoud, vormgeving en borging van het niveau en de kwaliteit is in handen van landelijke en regionale werkgroepen met vertegenwoordigers van het havo en hbo. De landelijk stuurgroep is verantwoordelijk voor een nationaal format, terwijl de regionale groepen zorgen voor de specifieke regionale invulling en 'kleuring'. Het vak wordt gegeven in het laatste leerjaar tussen 1 december en 1 mei. Er is een school-examen aan verbonden, met inbreng van de hbo-docenten. Er wordt een link gelegd naar het profielwerkstuk zodanig dat de presentatie ervan valt onder dit hbo-keuzevak.
- Studenten die van een bepaalde havo-school afkomstig zijn, leveren aldaar een bijdrage aan het keuzevak in de periode december-januari, in hun eigen eerste semester. Deze activiteit valt onder het programma van 10 punten zoals hier bij de algemene opmerkingen is genoemd.

4.3.4 Vwo en voorbereiding

- De leerlingen van het vwo worden geacht naar een universiteit te gaan, hetgeen inhoudt dat vanuit het hbo geen activiteiten moeten worden ingebouwd die zich strikt richten op een doorstroom naar een hogeschool.
- Er kan worden bezien met de vwo-decanen of er voor degenen die in het laatste jaar aangeven door te willen stromen naar het hbo, een specifieke module is te ontwikkelen waarbinnen een oriëntatie op een hbo-studie is vorm te geven.
- Een andere optie is om deze vwo-leerlingen mee te laten doen aan het 'hbo-keuzevak' voor de havo-leerlingen, op vrijwillige basis.

4.3.5 Algemene opmerkingen over het eerste semester

Als er op basis van de genoemde zaken een stevige voorbereiding op de hbo-studie heeft plaatsgevonden, met de verwachting dat daarmee een keuze voor een bepaalde opleiding (het type, de hogeschool, de variant) meer dan nu is onderbouwd, mag worden verwacht dat aan het eind van het eerste semester duidelijk is bij de student 'of het 'm wel of niet gaat worden'. De begeleiding van de student kent een niet-vrijblijvend karakter, mede gelet op de investering die de hbo-opleiding heeft verricht in de voorbereiding – dus 'voor wat hoort wat'.

In de periode december-januari van het eerste semester wordt met de student vastgesteld hoe verder te gaan en wat dit betekent voor het tweede semester. Om hier maar een paar zaken te noemen, mede gelet op het hebben laten verdwijnen van het examen en het bindend studieadvies:

- Bezien of het zinvol is om te stoppen met de studie en eventueel al per 1 februari de overstap te maken naar een andere (type) opleiding.

²⁴ Er schijnen steeds meer havisten te kiezen voor een voortzetting in het vwo. Daarvoor is nu ook een speciale regelgeving ontwikkeld. De doorstroom naar een mbo-opleiding is steeds minder geworden, gezien de mogelijkheden die het hbo biedt.

- Idem, maar dan nagaan of het een optie is om dit aan het eind van het eerste leerjaar te doen en bij het gaan verlaten van de opleiding een optie te hebben om het tweede semester te gebruiken voor een specifiek programma, met apart gekozen onderwijseenheden (zie hieronder).
- Bezien of in het geval aan een bacheloropleiding is begonnen, er toch een situatie ontstaat waarbij wordt besloten om over te stappen naar een Ad-opleiding, als dit mogelijk is op basis van de programma's en eventueel een instroommoment per 1 februari.
- Het mogelijk kunnen maken om al na het eerste leerjaar bij de bacheloropleidingen te starten met 'trajecten', dus eigen leerlijnen binnen het opleidingsprofiel (en die dan ook nog verderop met specifieke 'afstudeerrichtingen) en bij de Ad-opleiding dat al te kunnen doen in het tweede semester van het eerste leerjaar.
- Bij bacheloropleidingen nagaan of de student na het eerste leerjaar wil doorstromen naar een wo-bachelor en te bezien wat dit betekent voor bepaalde zaken in het tweede semester.

4.3.6 Wel doorgaan maar dan alleen voor het tweede semester op zich, als afronding

Het is voorstelbaar dat een student, samen met de mentor, tot de conclusie komt dat het voortzetten van de studie niet de beste optie is. Dat kan inhouden dat de student zich voor 1 februari laat uitschrijven, waarmee de overheid de uitgekeerde studiefinanciering omzet in een gift. Je zou deze benadering kunnen zien als een handreiking aan een student die inziet dat het beter is om het hbo te verlaten.

Het is tevens een vorm van bevestiging van onze benadering om het eerste semester van het eerste leerjaar te beschouwen als een periode waarin een dergelijke keuze valt te maken – ook in combinatie met de voorbereiding zoals hierboven is voorgesteld in de aanloop naar de studie.

Het is echter voorstelbaar dat de student stelt dat hij of zij toch al staat ingeschreven en dat de hogeschool ook kan rekenen op bekostiging (de student telt mee voor de verdeling van het overheidsgeld zo'n 15 maanden later), en dat het daarom interessant kan zijn om het jaar 'gewoon af te maken'. Dat kan als door de betrokkene een opgebouwde schuld wordt gezien als een investering in de studie, samen met het collegegeld dat niet wordt teruggevraagd bij de hogeschool.

Op basis daarvan kan de opleiding met de student bezien welke eenheden in het tweede semester zijn te volgen en die mede eraan bijdragen dat het portfolio (met de hogeschoolverklaring als bewijs) aan het eind toch nog redelijk is gevuld. Ook kan het gaan om het gehele pakket stevig arbeidsmarktrelevant te laten zijn, door de student mogelijk eenheden te laten volgen uit het tweede jaar (denk aan verdiepende vakken bij wat al in semester 1 is gedaan) of van inhoudelijk verwante opleidingen.

Je zou het ook als een variant op het flex-studeren kunnen zien. De student heeft namelijk nog het recht om 30 studiepunten te volgen. Daarmee kunnen bepaalde eenheden worden 'ingekocht' uit het aanbod van de hogeschool. Maar het is uiteraard wel een bijzondere situatie met een dito aanpak, en daarom zal dit scenario ook verder onder de loep moeten worden genomen.

5 Tweede semester van de eerste fase

Gelet op het hebben van het eerste semester om de transitie van de vooropleiding naar het hbo zo goed mogelijk in te richten en te gebruiken voor het maken van de juiste keuzes van een student, kan in het tweede semester worden begonnen met het vervolg, bestemd voor degenen die daarvoor opteren – en dan ook nog eens in gezamenlijkheid met de mentor hebben gemerkt dat hiervoor een goede reden is, met een positief advies.

5.1 Een paar scenario's

Op basis daarvan valt te denken aan de volgende scenario's die bij een opleiding vanaf het tweede semester kunnen worden ingebouwd:

- Er wordt vanaf dat moment gewerkt met 'trajecten' die hun eigen opzet, vormgeving en inhoud kennen, binnen het algemene beroepsprofiel. Op basis van het advies en de mogelijkheden die de student en de mentor zien wordt een keuze gemaakt voor een van de trajecten.
- Er zijn trajecten binnen de opleiding met ingang van het tweede leerjaar. Dat betekent dat in het tweede semester wel een breed programma wordt aangeboden maar dat in bepaalde eenheden ervan de mogelijkheid is om zich te oriënteren op de trajecten voor het maken van een zo goed mogelijke keuze.

- In het geval van een Ad-opleiding kan al worden gewerkt met 'trajecten' voor de rest van de studie, mede gelet op het feit dat de studieduur twee jaren omvat. Er moet bij de Ad in zo'n geval wel goed worden bekeken wat met de trajecten al dan niet mogelijk is bij de doorstroom naar een resterend bachelor-programma, dus of er ook een inhoudelijke voorzetting mogelijk is voor degenen die daarvoor opteren.

Er zijn verder zeker meerdere mogelijkheden, denkend aan het combineren van varianten, dus een deel van de opleiding voltijds in te richten en de latere jaren duaal. Maar daarover kan van gedachten worden gewisseld in het te starten proces om bovenstaande zaken te laten uitmonden in formele aanpassingen van het onderwijsstelsel.

5.2 Vervolgstudiecontract

Zoals al eerder in dit nummer aangegeven, is het voorstel om van het eerste leerjaar de 'eerste fase' te maken en daarmee ook het examen en het BSA af te schaffen. Het gaat om inbedding in een doorlopende leerlijn waarbij de samenwerking met de vooropleidingen en het maken van de juiste keuzes na het eerste semester centraal staan. Daarmee wordt het een adviestraject waarbij de juiste begeleiding van wezenlijk belang is. De student wordt gedwongen zelf te bezien wat de consequenties van bepaalde leerwegen zijn en hoe daarop kan worden ingespeeld, samen met de mentor.

Dat proces zal dus leidend zijn, met duidelijke resultaten, net zo goed als het bij een hele groep studenten nu al prima verloopt. Maar er kan toch een moment komen dat het nodig is om ook een deadline te stellen d.w.z. dat er toch een keuze moet worden gemaakt om niet verder te gaan met de opleiding. Daarbij kan de mentor dan wel een andere adviseur aangeven wat dan nog de beste voortzettingen 'elders' zijn, om invulling te geven aan de verantwoordelijkheid van een hogeschool om een student ook zo goed mogelijk in- en uitgeleide te doen.

Daarom dus toch een 'vervolgstudiecontract' aan het eind van de eerste fase, op te maken tussen student en opleiding. Er worden gezamenlijke afspraken in vastgelegd, maar ook een door de opleiding vastgestelde deadline als mocht blijken dat de student toch niet voldoet aan de voorwaarden die aan die afspraken zijn verbonden.

Die voorwaarden kunnen te maken hebben met de studievoortgang (bijvoorbeeld te weinig behalen van eenheden) of de wijze waarop de studie wordt ingevuld (meedoen aan kerneenheden, projecten, groepswork e.d. op basis van aantoonbaar gedrag). Daarmee kunnen bepaalde rechten voor de student verloren gaan als het gaat om het verder studeren.

Het lijkt ons dat hiervoor zeker een bepaald format is op te stellen, recht doende aan de aanpak die wordt gekozen met een stevige begeleiding, ook als daarvoor een aantal andere maatregelen moet worden getroffen om de student te helpen.

6 Tenslotte

Er wordt in dit nummer veel overhoop gehaald, dat is duidelijk. Het gaat dan ook nog om allerlei technische zaken, rond de wet- en regelgeving. Vervolgens wordt er een voorstel gedaan dat voortbouwt op de wens om de eerste fase van een opleiding om te turnen naar een periode die een schakel vormt tussen de vooropleidingen en de studie die daarop volgt.

Het geheel haakt tevens aan bij het pleidooi om straks veel meer te gaan werken met een stevige studiebegeleiding in plaats van het hebben van een stok achter de deur met een norm die hoort bij een studieadvies dat door de opleiding kan worden omgezet in een bindend besluit. Het proces dat past bij het geven van adviezen kan niet op een dergelijke abrupte wijze tot een eind komen.

Tevens is het zo dat dat een student nog niet alles kan hebben afgerond van de eerste 60 punten en toch dan mag doorgaan met het tweede leerjaar, maar nog wel met de dreiging dat dit allemaal voor niets kan zijn geweest. Dat past ook niet bij een dergelijk proces waarbij een student zich voor de volle 100% gewaar moet worden wat er mogelijk is en wat de consequenties zijn voor hem of haar van het negeren van duidelijke signalen die door een mentor, studiebegeleider, docenten en anderen periodiek worden afgegeven.

Daarom is die andere aanpak zoals deze in dit nummer wordt geschetst, gerechtvaardigd. Daarbij past ook een 'vervolgstudiecontract' aan het eind van de eerste fase, als een vastlegging van hetgeen allemaal is gepresteerd maar ook om die signalen die wijzen op het mogelijk vastlopen, een

plek te geven in goed overleg met elkaar. Dat daarbij ook eventuele alternatieven worden genoemd, maakt het contract alleen maar een stuk sterker als instrument. Als alles 'toch in de soep loopt' kan worden verwezen naar hetgeen in het contract staat.

Kortom, er is veel werk aan de winkel als het gaat om het komen tot een aanzet voor de beoogde aanpassingen, met alle consequenties die ze hebben voor alle betrokkenen, niet alleen in het hoger onderwijs maar ook bij de vooropleidingen. Er is samenwerking nodig, veel gelijk optrekken om te komen tot overeenstemming op centrale punten, met de nodige voorzieningen. Het voorstel doet recht aan de wijze waarop ons stelsel heeft ontwikkeld naar een systeem met een structuur die alle kenmerken lijkt te vertonen voor een verregaand flexibilisering 'over de grenzen van de sectoren heen'. Nu nog 'oogsten'...

Havo in Twente en Achterhoek zit in het slop, maar dat ligt niét aan de leerlingen

OLDENZAAL - De havo zit in het slop. Maar het tij is aan het keren. 'De havo van de toekomst' komt er aan. Mede ontworpen in Twente en de Achterhoek. „De schoolweek voor een havist is nu gruwelijk saai.”

Het gaat al jaren niet goed met de havo. Maar vorig jaar luidde de Inspectie van het Onderwijs officieel de alarmbel. Het Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs (havo) heeft het laagste slagingspercentage en het grootste percentage zittenblijvers. Slechts een op de drie jongens en een op de twee meisjes halen binnen de voorgeschreven vijf jaar hun diploma. En havisten doen het ook zeer matig als ze doorstromen naar een hbo-opleiding.

Leerteams van docenten voor ideeën

Vooraf dat laatste was een paar jaar geleden al de reden dat het platform Rectoren Stedenband Twente vaststelde dat het anders moet. Veertien scholen in Twente, De Achterhoek en Salland zijn daarbij aangesloten. Het leidde in 2018 tot de start van het project 'Havo van de toekomst'. Centraal daarin staan 'leerteams' van docenten, die ideeën genereren om havo uit het slop te trekken. Acht binnenschoolse en vijf bovenschoolse teams zijn in september vorig jaar van start gegaan. Eerst met deelname van zeven scholen, inmiddels met twaalf. Hogeschool Saxion levert coaches aan de teams en zorgt voor inhoudelijke input. Door de coronacrisis lag het project stil, zoals het hele voortgezet onderwijs grotendeels. Maar inmiddels wordt het geleidelijk aan weer opgepakt en zijn de eerste resultaten zichtbaar.

Niet de schuld van leerlingen

Belangrijkste conclusie: het moet anders. En dat komt niet door de leerlingen. „Om het slagingspercentage te verbeteren, lag de nadruk bij veel docenten in eerste instantie op toetsen, toetsen en toetsen”, vertelt Marjan Weekhout, rector van het Twents Carmel College en secretaris van het rectorenoverleg. „Dat zou de leerlingen wel aan het werk zetten. Maar dat blijkt dus niet te werken. We moeten het zelf anders doen.”

Die nadruk op toetsen heeft de havo er niet leuker op gemaakt voor de leerlingen, weet Weekhout. „Op het vmbo werken de leerlingen met hun handen, op het vwo krijgen ze allerlei extra's aangeboden voor verdieping. Voor de havist is een gemiddelde schoolweek gruwelijk saai.”

Havisten zijn te afwachtend

Suzanne Wensink, docente biologie aan het Carmel, sprak een tijd terug een studente van de hogeschool. „Die zei: 'ik ging naar het hbo en toen viel ik'. Ze was hard onderuit gegaan en probeer dan maar eens op te krabbelen. Havo-leerlingen zijn onvoldoende voorbereid op het hbo. Wat je vaak hoort, is dat ze te afwachtend zijn en geen eigen verantwoordelijkheid nemen als het om studeren gaat. Logisch, want we leren ze dat ook niet genoeg.”

Te veel nadruk op kennis vergaren

Wensink zoekt in het kader van het project naar manieren om van docenten meer coaches te maken. „Hoe kunnen we leerlingen helpen om hun eigen keuzes te maken? En hoe leren ze goed te kijken naar hun eigen leerproces?” Bij de Oldenzaalse school wordt inmiddels al geëxperimenteerd met leerlingen hun eigen leerdoelen te laten bepalen. „En die moeten ze dan ook in de klas presenteren”, legt Weekhout uit. „De nadruk ligt nu nog te veel op het vergaren van kennis. Het hoort meer te gaan over de keuzes die jongeren maken en de consequenties die daar aan hangen. Dat moeten ze oefenen. Af en toe de verkeerde afslag nemen, zodat ze ook leren wat er niet bij hen past.”

Meer praktijkgerichte lessen

Een andere pilot is dat havoleerlingen op woensdagmiddag naar de vmbo-afdeling gaan voor wat meer praktijkgerichte lessen. Vanwege corona ligt dat nu even stil, maar na de zomervakantie wordt het weer opgepakt. En als het aan Weekhout ligt, wordt het ook uitgebreid. „Vmbo-leerlingen leren de theorie in de praktijk. Havo-leerlingen kunnen cognitief meer aan, maar hebben de behoefte om de theorie te toetsen aan te praktijk. Ze willen zien waarom het belangrijk is dat ze iets leren.”

Wensink probeert haar vak biologie ook zo spannend mogelijk te maken, maar is toch nog steeds veel tijd kwijt aan uitleg geven. „Je kunt wel een keer een lesje over het coronavirus geven. Maar elke week een onderwerp uit de actualiteit behandelen, lukt gewoon niet. Daar is geen tijd voor. Er is, zeker in de bovenbouw, één hoofddoel: het eindexamen. Om dat te halen, moeten ze aan een waslijst van leerdoelen voldoen. En uiteindelijk draait het daar wel om: dat ze hun diploma halen. Daar worden scholen ook op afgerekend.”

Wat vinden de leerlingen?

Stein Bodde: „Wat heb ik straks aan scheikunde?”

Naam: Stein Bodde

Leeftijd: 16

Klas: 4h1

Woont in: Oldenzaal

Wil na havo: technische bedrijfskunde studeren

Baalt van: „Dat je zoveel dingen moet leren waar je later toch niets mee doet. Zoals scheikunde. En soms bij wiskunde. Maar bijna elk vak heeft wel dingen waarvan ik me afvraag waarom ik dat moet leren. Bovendien gaat alles heel strak. Dan moet je dit af hebben en dan dat. Ik zou wat meer vrijheid willen. Dat je wel je opdrachten krijgt, maar zelf kunt bepalen wanneer je die doet. Dat is nu af en toe zo.”

Wil in havo van de toekomst: „Meer praktijklessen. Ik ging ook op woensdagmiddag naar de Potskampstraat (vmbo-afdeling, red.). Dan kreeg je eerst wat theorie en dan ging je aan het werk. We maakten bijvoorbeeld de behuizing van een spotje. Dat was mooi, want zo gebruikte je meteen wat je net had geleerd. Het waren dezelfde lessen als ze op het vmbo krijgen, maar wij gingen er wat sneller doorheen.”

Imke Haring o/g Brugger: „We zitten eigenlijk alleen maar in de boeken.”

Naam: Imke Haring o/g Brugge

Leeftijd: 15

Klas: 4h3

Woont in: Hengelo

Wil na havo: diemanagement doen op hbo-niveau. „Maar ik ben nog erg aan te twijfelen, want ik weet niet of ik wel op kamers wil gaan wonen.”

Baalt van: „Maatschappijleer. Het is saai en ik weet niet waar het voor nodig is. Ik wil na de havo graag iets meer met dieren doen of anders met gezonde voeding. Biologie helpt daarbij nu nog niet echt. Dat gaat vooral over het menselijk lichaam. En we zitten eigenlijk alleen maar met het neus in de boeken of naar de docent te luisteren.”

Wil in havo van de toekomst: „Dat je als leerling wat meer je eigen tempo kunt bepalen. Dat een docent alleen aangeeft welke paragraaf je moet doen, dat je die dan zelfstandig doorneemt en als je iets niet snapt dat je het dan de docent kunt vragen. Bij wiskunde hadden we laatst een toets die alleen maar meetelde als dat positief was voor het eindcijfer. Dat is mooi, want dan kun je zelf bepalen of je de toets gaat doen of niet.”

Lisa Engbers: „Zes toetsen en toch stapels huiswerk.”

Naam: Lisa Engbers

Leeftijd: 14

Klas: 3h3

Woont in: Oldenzaal

Wil na havo: forensisch onderzoek studeren

Baalt van: „Al die toetsen. Soms wel vijf of zes in de week. En dan krijg je ook gewoon nog stapels huiswerk mee. Want geen leraar houdt rekening met de toetsen van andere vakken. En je krijgt heel veel uitleg. Dan zit je de hele les alleen maar aantekeningen te maken.”

Wil in havo van de toekomst: „Ik zou graag wat meer in mijn eigen tempo willen werken. En ik zou wel wat meer praktische opdrachten willen. Zo moesten we bij geschiedenis een brief schrijven van een soldaat uit de Tweede Wereldoorlog die naar huis schreef. Daar zat ook een bezoek aan oorlogsgraven aan vast. Het is wel fijn om af en toe het lokaal uit te kunnen.”